

هەفبەندىيىا دنابېمرا ناووسك و دىراندا (دەقەر ئامىيىيەت وەك نموونە)

م. جەمیل مەممەد شىيلازى

ھەريما كوردىستان- دھوك/ عيراق

پوخته:

ئەف قەكۈلينە قەكۈلينەكە مەيدانى شىرقەكارىيە، د ۋىن قەكۈلينىيىدا بزاف ھاتىيە كرن گەل دەستپەتكەن چاوا و بۆج شىكهفتىن خۇرستى ھاتىيە بكارئىنان، كول قۇناغىن جودا جودا ھاتىيە بكارئىنان ژ بۆ (قەحەويان و ژيانى، پاراستن و قەشارتن و ژ بۆ پەرسىتن و خەلۇقتن)، پاشى هىزىز دەروستكىرنا شىكهفتىن دەستكىرد (ھەلكولاپى) كىرىنە، نەخاسىمە ل وان دەقەرلىن شىكهفتىن خۇپىسى لى نەبوون يان دكىيم بۇون، و كا ئەمە هەفبەندىيىا دنابېمرا ناووسكان و دىراندا چىيە و بۆج ھاتىيە بكارئىنان، و قەكۈلين ژ دوو پېشكان پېكىدەيتىن، پېشقا ئىيىكى/ د مىزارا ئىيىكىدا، شىكهفت و ناووسك و دىر و رەبەن وەك پېناسە و زاراف، و كورتىيەك ل دوور دىرۈككە ناووسكان ل سەر دەمىن جودا جودا، نەخاسىمە كا مەسىحىيەت دج قۇناغ را دەرىيازىبۇوبىيە و ج ب سەرى وى ھاتىيە؟ و دمىزارا دووپىيدا، چەندىن گەريمانەك ھاتىيە بەحسىكىن، تىدا ھاتىيە خۇياكىرن كا ناووسك كەنگى و بۆج ھاتىيە دروستكىرن؟ و دېشقا دووپىيدا/ د مىزارا ئىيىكىدا، بەحسى جۇرىن ناووسكان ھاتىيە كرن، كا ژ لايىن نەخشەسازىقە د چاوان؟ ب ج شىيە ھاتىيە دروستكىرن؟ كو ئاماژە ب كومەكاكا ھەر جۆرەكى ھاتىيە دان، ئەمەن ل دەقەر ئامىيىيەن د بەرىيەلاقە، و د مىزارا دووپىيدا، ئەمە گەريمانىن د پېشقا ئىيىكىدا ھاتىيە، ھاتىيە گەنگەشە كرن، كا كىش گەريمان راستىرە ژ بۆ وان ناووسكىن ل دەقەرلا ئامىيىيەن، ھاتىيە دروستكىرن و ھەلكولان د كەفراندا، ل دويىش جەئى جۆگرافىيەن وان، و بزاف ھاتىيە كرن و ھاتىيە خۇياكىرن، كو ئەم ناووسكىن ل دەقەر ئامىيىيەن ھاتىيە دىتن ژ بەر چەند ھۆكارەكەن، چەند ئەنجامەك ژى دەركەفتىنە، كو ناووسكان ھەفبەندىيەكە خۇرت ب دىرانقە ھەنە، و ژ بۆ جەيىن خۇقەشارتن ژ دۇزمىنان و پەرسىتن ھاتىيە بكارئىنان.

پەيقىن سەرەكى: شىكهفت، ناووسك، دىر، صەۋەمەعە، رەبەن، دەقەر ئامىيىيەن، پەرسىتكەھ و پەرسىن

پیشگوتن:

دەقەرا ئامىدىيىن ئىلىك ژ وان دەقەرانە يىين كۆن كەلەپەرىنىڭ وى، هەر دۆلەتكەن، هەر سەرىچىايدىكى، هەر سەرىقىپەتكەن، هەر سەر كەفرەتكى، دى پاشمايتىن شوينەوارەكى لىنى بىنى، ئەقچار ئەف شوينەوارە يىين سەردەمەن چەرخىن بەرىنى يىين كەفن بن، يان يىين لۆلۈي، گۇتى، گەشىمىتى، مەيتانى، مېدى و...هەندى بن، يان يىين جۇھىيەتىن، يان زەرددەشتىن، يان مۇسلمانەتىن، يان يىين سەردەمەن مېرگەھان بن، كۆئەقىزىپەتلىق بەلشىكاۋەتلىق و ھەلکۈلان و قەكۈلىنى ھەنە، دا راستىبا دېرۋىكَا وان شوينەواران بەھىتە زانىن و قەيدىكەن و ئەرشىفىكەن، ژ بۇ بەرمىبابىن مللەتىن دەكۈرتەن ئەنكىنجى، كۆتىتەكىن ژ بۇرىيىن خۇ بىزان، كاچ شارتانىيەت ھەببۈيە، يان ج ب سەرىقىپەتلىق بۇرىيدا.

گۈنگىيىا قەكۈلىنى:

ھەتا نەھۆ ب سەدان شوينەوارىن ل ڪوردىستانى ھەين وەك: كىنيشىتە، دىئر، مزگەفت، كەلە، دويىگە، ناوسىك و...هەندى، كۆ بشىوهكىن مەيدانى نەھاتىنە دىتن، كاچ ل وان جەھان ھەنە، ج پاشماو لىنى ھەنە؟ بۇ ج مللەت و قۇناغ دزقىرن؟ لەوما گۈنگىيىا قەكۈلىنى د وى چەندى دايى، ھەمى ئەمە جەيىن دى بەحسكەن يان ميناكان زى و مرگىرين، دنابېردا سالىن (۲۰۱۳ - ۲۰۱۵) ئ سەردەن ئەمانى ئەلەن مەيدانى ژ لاپىن مە قە بۇ پېتىر ژ (۳۰) گۈندىن دەقەرى ھاتىنە كەن و بشىوهكىن زانسى زانىيارى ل سەر ھاتىنە كومكەن، و ئەمە شوينەوار و زانىارييىن وان د پەرتۇوكەكىدا ب ناقىن (ژ شوينەوارىن دەقەرا ئامىدىيىن) ژ لاپىن (سەنتەرى بېشىكچى بۇ قەكۈلىنىن مۇۋفايەتى) ل سالا (۲۰۱۷) ئ ھاتىيە چاپكەن، ئەقە ژ لاپەكىيە، و زلاپەكىن دېقە، كاچ ھەقبەندى دنابېردا دىئر و ناوسىكاندا ھەنە، بشىوهكىن زانسى قەكۈلىن ل سەر ھىتە كەن.

سەندرى قەكۈلىنى:

قەكۈلىن ژ دوو لایانقە يا سەنۋادايدى، ئەمۇزى: تىن دەقەرا ئامىدىيىن وەك نەمۇونە ھاتىيە وەرگەرتەن، و ژ دەقەرا ئامىدىيىن زى ژ گۆنۈن دېرى ل رۇزەھەلاتىن ئامىدىيىن ل دەقەرا سېنەتى و بەرى گارەبى، دىگەل دەقەرا بەرۋارى بالا ئەقە ژ لاپەكىيە، و ژ لاپەكىن دېقە، ژ شوينەواران زى تىن ھەقبەندىيىا ناوسىكان ب دىرانقە ھاتىيە وەرگەرتەن، كۆ بەحسن پەرسىتەكەھىن دى وەك يىين جۇھىياتىنى و زەرددەشتىيەتى و مۇسلمانەتىيىن نەھاتىنە وەرگەرتەن داكو بابەت درېز نەبىت.

رىتىازا قەكۈلىنى:

قەكۈلىن قەكۈلىنىكە (مەيدانى دېرۋىكى شرۇقەكارى) يە، كۆ بىزاف ھاتىيە كەن ل سەر قەن رىتىازى، قەكۈلىن بەھىتە نقىسىن، ئەمۇزى ھەمى ئەمۇ ناوسىك و دېرىن دى بەحسن لىنى ھىتە كەن، سەردەن ئەمانى بۇ ھاتىنە كەن، و ل دويىف زانىيارى و ئىيدەران، ل سەر لايەن دېرۋىكى يىن وان شوينەواران قەكۈلىن و شرۇقەكەن بۇ ھىتە كەن، لەوما قەكۈلىنىكە مەيدانى دېرۋىكى شرۇقەكارىيە.

پالانا قەكۈلىنى:

قەكۈلىن ژ بلى پېشەكىيى، ژ دوو پاشكىن سەردەكىن پېكىدەتىن و هەر پاشكەك ژى ژ دوو مۇزاران پېكىدەتىن، ب قى شىوهىيى: پاشقا ئىيىكىن/ دېنە دوو مۇزار، مۇزارا ئىيىكىن، شەكەفت و ناوسىك و

دېر و رېبەن وەك پىتاسە و زاراف، و كورتىيەك دېرۆكى ل سەر وان ڪارەسات و رويدانىن ب سەر دەقەرىدا ھاتىن و ڪارىيانا شەفتىن خۇپستى د قۇناغىن جودا جودا دا و پاشى ھەلکولانا شەفتىن دەستىكەر (ناووسك . ناعوسك . صەومەعە). و مۇزرا دووپىن، چەند گۈريمانەك ھاتىنە وەرگرتەن، ل دوور ناووسك ڪا بۆج ھاتىنە دروستىكەن و بكارئىنان؟ و كاچ ھەقبەندىيە وان ب دېرانقەھەنە؟ و پشكا دووپىن/ دىسان ڙ دوو مۇزاران پىكىدەيتىن، مۇزارا ئىيىكىن، ڪا چەند جۆرىن ناووسكەن ھەنە؟ ھەر جۆركى يىن چاوايە؟ نەخشەسازىيە وان چاوانە؟ ل كىرى ھاتىنە دروستىكەن؟ دىگەل ھندەك ميناڭان ڙ وان دېرىن ل سەر دەمپىن جودا جودا بۇونە مزگەفت، يان مەزاردەكى مۇسلمانە. و مۇزرا دووپىن، گەنگەشەيە وان ھەر جوار گۈريمانان دەيىتەكەرن، دا ل دويماھىيەن ئەنجام خۆيا بىن، ڪا ئەف ناووسكە ل دەقەرىن مە كەنگى و بۆچى ھاتىنە دروستىكەن و بكارئىنان؟ و ل دويماھىيَا قەكۈلىنى ئەنچەمەن ئەنچەشتىنى ب چەند خالەكان ھاتىنە خۆياكەرن، دىگەل لىستا ئىدىهان و پۇختەيىن قەكۈلىنى ب زمانىن (كوردى، عەرمبى و ئىنگلىزى).

پەيپەن سەرەكى: (شەكتەفت، ناووسك، دېر، صەومەعە، رېبەن، دەقەرا ئامىدىيى، پەرسەتكەھ و پەرسەن).

پشكا ئىيىكى:

مۇزرا ئىيىكى/ ناووسك و دېر و رېبەن وەك زاراف و پىتاسە:

ل دەمن قەكۈلىن و دويچچۈون لىسەر شوينەوارىن كەقىنن دەقەرى دەيىتە كەن، گەلەك تشت دەيىنە دىتن كۆپىتى ب قەكۈلىنى زانسىتى ھەيە ژ بۆ گەھەشتىنا راستىيىن، لەوما ھەبۇونا رىزتەيەكى زۆرا ناووسكەن و دېرەن ل دەقەرا بەھدىيان پىتىنى ب قەكۈلىنىن هوير و كوير ھەيە ڪاچ ھەقبەندى پىكىفە ھەنە، لەوما بابەت قەكۈلىنى كە ل دوور ھەقبەندىيە ناووسكەن ب پەرسەتكەھانقە ب تايىمەت ڙى ب دېرانقە، چونكە پىتىفييە بىزانىن ڪا ناووسك چنە؟ شىۋاپىزى وان يىن چاوايە؟ چاوان ھاتىنە دروستىكەن؟ كەنگى ھاتىنە دروستىكەن؟ بۆج ھاتىنە بكارئىنان؟

و دەقەرا ئامىدىيىن وەك ميناڭا ھاتە وەرگرتەن، چونكە سەرەداتىن مەيدانى بۆ پىتەر ٣٠) كۆندىن دەقەرى ھاتىنە كەن، ل دەقەرا بەروارى بالا و سېپنەيى و بەرى گارى، ئەمۇ شوينەوارىن مينا (ناووسك، دويրگەھ، دېر، مزگەفت، شەكتەفت، شوينەوارىن شوينەوارى)، ھەمى ھاتىنە وىنەكەرن و پىشان شىۋاپىزىن دروستىكەن و ئاقاڭىرنا وان ب پىقاڭىن هويربىن زانىيارى ل سەر ھاتىنە كومكەرن، و ئەمەمى د پەرتۇوكەكىيەدا ب ناقىن (ز شوينەوارىن دەقەرا ئامىدىيىن^(١) دا ھاتىنە چاپكەرن، لىن ب فەر ھاتە زانىن وەك قەكۈلىنىكەن خۆسەر و هوير ل سەر ھەقبەندىيە ناووسك و دېرەندا بەيىتە كەن، چونكە هەتا نەو قەكۈلىنىن ب ۋى شىۋەھى ل سەر شوينەوارىن دەقەرى ئەھاتىنە كەن.

شەكتەفت د قۇناغىن دېرۆكىيە:

ئەگەر چاخشاندەك سەرېي بۆ شەكتەفتىن خۆرستى (سروشىتى) بەيىتە كەن، ئەۋىن د پېانىيَا چىايىندا ھەنە، دەيىتە تىيىنېكەرن، ل قۇناغىن جودا جودا يىين ژيانىيە ھاتىنە بكارئىنان وەك پەناڭەھ و جەن قەھەويان و خۆ پاراستن ڙ دۆزمنان، ئانكۇ د سى خالاندا دەيىنە كومكەرن، ئەۋىزى:

۱. وەڭ پەنگەھ (جەن قەھمەۋىانى):

ھەر بۇ مىباتىك ھەردوو شەكەفتىن (شانەدەر و ھەزارمېرىد) ل گورستانى كۈپەنەتىن كۆب تىيەكەمەين جەن قەھمەۋىان و ژىيانا مەرۆقى ژ جۇرى نىاندرتال تىدا، كۆ گورستان ب لاندىكا شارستانىيەتىن ھاتىيە ناڭكىن، چونكە ژ دەستپىكى پەيدابۇونا مەرۆقى تاكۇ (۱۰۰۰۰) سالان ل بەرى زايىنى ژيان د قان شەكەفتاندا دەستپىكى كىرىيە. ھەر وەك (زىبارى و مايى) د پەرتۇوکا خودا دېئىزىن: ((دەپەقچەلەپەن شەنواران دوپىاتى ل سەر وى چەندى كىرىيە، كۆ گورستان ھەر د چەرخىن كەقىندا مەرۆق لى ژىابىنه و ئاڭچىبۇونە و قەكۈلىيەن دەستپىكى خۇياكىرىنە، كۆ شەكەفت و چەپىن نىزىكى روپىار و ژىيدەرىن ئاقى ئەم جەبۇونە ھەر ژ چەرخىن بەرى يىن كەقىن بۇونە جەن ژيارا مەرۆقان)) (۲۰۱۲: ۲۸).

۲. وەڭ جەن خۇ پاراستن و قەشارتنى ژ دۆزمنان:

ھېرىش و داڭىرىكىرىن بەرددامىن مەرۆقان ل سەر ئىك و دوو، وەل خەلکىن كىرىيە، بەرەف ھەندەك جەنان بېرەقىن دا تىدا خۇ ژ ھېرىشىن دۆزمنان بېارىزىن، (لۇيىجۇن مەلچاً اوْ مەغارات اوْ مەدھلَا لۇلۇا إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُون) (ئەلتەمۆبە/ ۵۷) ئانكۇ: (ئەگەر وان ئاسىيگەھەك . كۆ تىدا ھاتىبانە پاراستن، يان شەكەفتەك . كۆ تىدا نەھاتىبانە دىتىن، يان ژىير زەمىنەك . كۆ چۆپانە تىدا . دېتاباھ، دا ب لەز و بەز بەرئ خۇ دەنن. ژ تىرساندا، (سەگىرى، ۱۹۶: ۲۰۰۲). ھەر بۇ مىباتىك دەمما كۆ (ھەۋالىن شەكەفتىن) دخواستن ژ بەر سەتم زۇردارىيە شاھىتىن خۇ يىبن سەتمەكار بېرەقىن: (إِذَاً أَوَى الْفَتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا أَقْتَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهِيَ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا) (ئەلکەھەف/ ۱۰) ئانكۇ: ((بېزە وان، دەمنى وان گەنج و لاؤان خۇ گەھاندىيە شەكەفتىن، وان گۆت: خودى وۇ، تو دەلۇقانىيەكىن ژ دەف خۇ ب مە بېھ. ل ئاخىرەتلىك ل مە بېرە، و مە ئىيمىن بىكە ژ نەياران...)) (سەگىرى، ۲۰۰۴: ۲۹۴). و ل جەھەك دى د ھەمان سورەت دا ھاتىيە: (وَإِذَا عَنَّتَنَّ لِمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُنَّ إِلَى اللَّهِ فَأَوْلَوْا إِلَى الْكَهْفِ...) ئانكۇ: (و گاڭا ھەمو خۇ ژ وان و يېت ئەم شۇينا خودى د پەرىسىن . ژ بوتان، دۈير ئىخىست و خۇ ژى دا پاش، فيجا خۇ بىگەھىنە شەكەفتىن...) (سەگىرى، ۲۰۰۲: ۲۹۵). ھەر دىسان دەمما كۆ قورەيشىيان دخواستن پېغەمبەرى (س) بىكۈن، لىنى پشتى ئۇ ژ مەكەھىن دەركەفتى رەقى، بەرەف شەكەفتى چۈون: (...ئانىي اشىيىن إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْرِنْ إِنَّ اللَّهَ مَعْنَانِ...) (ئەلتەمۆبە/ ۴۰). ئانكۇ: (...وھختى ئەم ھەردوو د شەكەفتىشە بۇون، دەمنى دىگۆتە ھەڤالى خۇ. ۋەبۇوپەكىرى . ب خەنم نەكەقە، نىن خودى يى دىگەل مە...) (سەگىرى، ۲۰۰۲: ۱۹۳).

۳. وەڭ جەن خەلۇمت و پەرسىتنى:

شەكەفت جەھەك بۇويە خودى پەرىس بەرەف شەكەفتا دەجۇون، ل وېرى ئەل خودى دىكەفتە د خەلۇدتىدا، ھەر وەك مۇوحەممەد پېغەمبەرى (س) بەرى شەرۇشىن د چوو شەكەفتا حەرائى، ھەر وەك د ژىيدەرىندا ھاتى: (دەمما كۆ زىيىن وى بەرەف شەكەفتا حەرائى دەپەقىن، ۋەن بىتىن مانى ل دەف پەيدابۇو، كۆ ھەرمىام ھەيام، بەرەف شەكەفتا حەرائى دەپەقىن، شەكەفتا حەرائى دىكەفتە چىايەكى لايىن باشۇرى رۆزئاڭايىن مەككەھىن، و بىتىن ما د وى شەكەفتىدا، دىكەفتە خەلۇمەتىن، و ب شەقان پەرسىن تىدا دىكىر، ھەندەك جار دەھ شەقان دما و ھەندەك جاران ژى ھەيىقەن ھەمەيىن، و پاشى دا قەڭەرىتەف مال، بەلنى گەلەك قەندەكىيشا دا جارەكەدا چىتەف شەكەفتا حەرائى، و ھۆسان ھەتتا

کو جاره‌کن د شکه‌فتیدا د خله‌لوتیدا بwoo و سرؤش بـو هاته خوار) ((المبارکفوري، (د س): ٦٠) و (البوطي، ١٩٩٠: ٦٤)). کول دوييف هندهك ڙيدهمان دكهـتفته (١٧ى رهمـزانى سـلاـ چـل و نـيـڪـنـ ڙـ بـوـناـ ويـ، ٦ـ أغـسـطـسـ ٦١٠ـ زـ) بـوـ (الـندـويـ، ١٩٨٩: ١١٦).

لى وهـکـى خـوـياـ لـ هـمـىـ جـهـيـنـ پـيـتـشـىـ شـكـهـفـتـيـنـ خـوـپـسـتـىـ نـهـبـوـوـيـنـهـ،ـ ڙـ بـوـ قـهـحـهـوـيـانـهـ وـهـكـ دـهـنـاـگـهـهـ،ـ يـانـ خـوـ پـارـاسـتنـ وـ قـهـشـارـتنـ تـيـداـ،ـ يـانـ ڙـ پـوـ پـهـرـسـتـنـ وـ خـلـهـلوـتـنـ،ـ لـهـوـماـ مـرـوـقـيـ هـزـرـ دـ درـوـسـتـكـرـنـاـ شـكـهـفـتـيـنـ دـهـسـتـكـرـدـ دـاـ كـرـيـنـهـ،ـ ٿـهـوـيـ ڪـولاـنـاـ ڪـهـفـرانـ،ـ کـوـ بـ نـاـقـيـ (ناـوـوـسـكـ).ـ نـاعـوسـكـ)ـ هـاتـيـنـهـ نـيـاسـينـ،ـ هـهـرـ وـهـكـوـ دـ قـورـئـانـاـ پـيـرـوـزـداـ ٿـامـاـڻـهـ بـ وـئـ چـهـنـدـيـ ڪـريـيـهـ،ـ وـهـكـ تـيـداـ هـاتـيـيـهـ:ـ (وـاـكـرـوـ إـذـ جـعـلـكـمـ خـلـفـاءـ مـنـ بـعـدـ عـادـ وـبـوـأـكـمـ فـيـ الـأـرـضـ شـتـخـدـوـنـ مـنـ سـهـوـلـهـاـ قـصـوـرـاـ وـتـنـحـثـوـنـ الـجـبـالـ بـيـوـتـاـ...ـ)ـ (ئـلـئـهـ عـرـافـ:ـ ٧٤ـ).ـ ئـانـكـوـ:ـ (بـيـنـهـ بـيـرـاـ خـوـ وـهـختـنـ هـوـيـنـ ئـيـنـاـيـنـ وـ دـ ئـهـرـديـداـ ٿـاـكـنـجـيـ ڪـريـنـ پـشـتـيـ خـودـيـ عـيـلاـ عـادـ بـهـرـ ئـاـتـافـ ڪـريـ،ـ لـ دـهـشـتـيـتـ وـئـ.ـ هـوـيـنـ .ـ قـهـسـرـانـ ئـاـقاـ دـكـهـنـ وـ چـيـاـيـانـ دـكـوـلـنـ دـ كـهـنـهـ خـاتـيـ...ـ)ـ (سـڪـيـرـيـ،ـ ٢٠٠٢ـ:ـ ١٦٠ـ).

ناـوـوـسـكـ وـهـكـ پـيـنـاسـهـ:

ٿـهـگـهـرـ ٿـهـمـ لـ دـويـفـ هـنـدـهـ ڙـيـدـهـرـانـ بـچـيـنـ ڪـاـ نـاـوـوـسـكـ چـنـهـ ٦ـ دـيـ بـيـنـيـنـ هـنـدـهـ ٻـيـنـاسـهـ بـيـنـ (کـوـرـتـ ڙـ لـايـنـ ڦـهـکـوـلـهـ رـانـشـهـ دـايـنـ،ـ خـودـانـنـ پـهـرـتـوـوـكـاـ (تـارـيـخـ يـوـسـفـ بـوـسـنـاـيـاـ)ـ هـوـسانـ پـيـنـاسـهـ دـكـهـتـ:ـ (پـيـڪـاهـتـيـيـهـ ڙـ شـكـهـفـتـيـنـ دـ ڪـهـفـرـيـ ڪـولاـيـنـ وـ دـهـرـيـ وـئـ ڙـيـ ڪـونـهـ ڪـاـ بـجـوـيـكـهـ)ـ (بنـ ڪـلـدونـ،ـ ١٩٨٣ـ).ـ (٣٨ـ).

پـهـرـسـتـگـهـهـ:

لـ دـهـسـتـپـيـيـكـنـ دـاـ بـزاـنـيـنـ ڪـاـ پـهـرـسـتـگـهـهـ (معـبدـ)ـ جـ رـامـانـ دـدـهـتـ،ـ پـاشـيـ دـيـ پـيـنـاسـاـ دـيـرـ وـ ڪـنيـشـتـيـيـانـ بـهـرـجـافـ ڪـهـيـنـ،ـ هـهـرـ وـهـكـ دـ فـهـرـهـنـگـوـكـاـ (پـهـرـتـوـوـكـاـ پـيـرـوـزـداـ)ـ هـاتـيـ هـوـسانـ پـهـرـسـتـگـهـهـ پـيـنـاسـهـ دـكـهـنـ:

((ئـاـفـاهـيـيـ هـهـرـ ڪـرـنـگـنـ جـوـهـيـانـ بـوـوـ.ـ سـلـيـمانـ ڪـوـ پـيـغـهـمـبـهـرـ وـ پـاـشـاـيـيـ ٿـيـسـراـيـلـيـلـيـانـ بـوـوـ،ـ پـهـرـسـتـگـهـهـاـ ڦـيـڪـتـ لـ باـزـبـرـيـ ٿـورـشـهـلـيمـنـ ئـاـفـاـكـرـ.ـ پـهـرـسـتـگـهـهـ لـ ٿـورـشـهـلـيمـنـ بـ تـنـ هـبـيوـوـ گـهـلـيـ ئـيـسـراـيـلـ دـاـخـواـزـ وـ پـهـرـسـتـيـنـ خـوـ لـ وـيـرـيـ دـكـرـنـ وـ قـورـبـانـيـنـ خـوـ لـ وـيـرـيـ سـهـرـڙـيـدـكـرـنـ.ـ ٿـهـوـ پـهـرـسـتـگـهـهـ سـلـيـمانـيـ ئـاـفـاـكـرـيـ،ـ پـشـتـيـ ٣٥٠ـ سـالـانـ ڙـ لـايـنـ لـهـشـكـهـرـيـ بـاـبـلـيـهـ هـاـتـهـ وـيـرـانـكـرـنـ.ـ ٿـهـوـ پـهـرـسـتـگـهـهـ لـ سـهـرـ دـهـمـنـ عـيـسـيـاـنـ مـهـسيـحـ،ـ هـيـرـودـيـسـنـ مـهـزـنـ بـ ئـاوـاـيـهـ ڪـنـ جـوانـ چـيـكـربـوـوـ.ـ وـ ڙـ چـوارـ پـشـكـانـ پـيـكـدـهـاتـ:ـ حـوشـاـ نـاـخـخـوـ،ـ پـيـرـوـزـگـهـهـ وـ جـهـنـ هـهـرـيـ پـيـرـوـزـ:ـ پـهـرـدـيـهـ ڪـاـ مـهـزـنـ پـيـرـوـزـگـهـهـ وـ جـهـنـ هـهـرـيـ پـيـرـوـزـ ڙـيـكـجـودـاـكـرـنـ.ـ سـهـرـوـكـ ڪـاهـنـ سـاـلـنـ جـارـهـكـنـ،ـ پـشـتـيـ ڪـوـ قـورـيـانـ دـهـاتـتـهـ سـهـرـڙـيـكـرـنـ،ـ دـچـوـ جـهـنـ هـهـرـيـ پـيـرـوـزـ:ـ وـىـ لـ وـيـرـيـ،ـ ڙـ بـهـرـ ڪـونـهـهـيـنـ خـوـ وـ ڙـ بـهـرـ ڪـونـهـهـيـنـ مـلـهـتـنـ خـوـ ڙـيـ نـقـيـزـ دـكـرـنـ وـ لـيـبـوـرـيـنـاـ ڪـونـهـهـانـ ڙـ خـودـيـ دـخـواـستـ.ـ دـهـمـنـ عـيـسـيـاـنـ مـهـسيـحـ لـ سـهـرـ خـاـچـنـ مـرـىـ،ـ ٿـهـوـ پـهـرـدـيـاـ دـنـاقـبـهـرـاـ پـيـرـوـزـگـهـهـنـ وـ جـهـنـ هـهـرـيـ پـيـرـوـزـ دـاـ شـهـقـ بـوـوـ.ـ لـ سـاـلـاـ ٧٠ـ زـايـيـنـ،ـ لـهـشـكـهـرـيـنـ ٿـيـمـپـرـاـتـوـرـيـاـ رـؤـمـاـيـنـ پـهـرـسـتـگـهـهـ دـاـكـيـرـ وـ وـيـرـانـ ڪـرـ وـ ڙـ هـنـگـيـ هـهـتـاـ ئـهـقـرـوـ پـهـرـسـتـگـهـهـ جـارـهـكـاـ دـيـ نـهـاـتـيـهـ ئـاـفـاـكـرـنـ.ـ پـهـرـسـتـگـهـهـ خـودـيـ نـوـكـهـ ڪـومـبـوـوـنـاـ باـوـهـدـارـانـ بـ خـوـيـهـ)ـ (پـهـرـتـوـوـكـاـ پـيـرـوـزـ:ـ ٢٠١٩ـ:ـ فـهـرـهـنـگـوـكـ،ـ پـيـتاـ بـ).

دېر و ڪنيشته:

ڙهندگه هندهن ديناسه مهڙگرتى بُو ديران د ڙيڻهاراندا هاتبن، همر وهکى د هندهن ڙيڻهاراندا ب فى شيوهي پيٽا سه دكهن: (دېر: خانييه که ربهن په رستنى تيٽا دكهن، و ئه مو نه ل نافا بازىريٽن مهزن، به لکول دهشت و سهرين چيانه، ئه گهر ئهو ل بازىريان بن دبىزنى ڪنيشته يان بيعه، و هندهن کان هوسان ڙيٽك جوداڪرنه و دبىزت: دبىزت نه ساريما ئه صلى وان ڙخانى (دار) هاتيءه، کو كوما وان دبىته (أديار)، و ديرانى خودانى دېرئ) (الحموي، ١٩٧٧: ٤٥٩). و (دېر ل نك نه ساريما تاييٽه ب وان ڪمسين ب شهف و رۆز تيٽا دمینن ڙ بُو په رستنى، ڪنيشته ئهو جمهه يٽن همه بُو ڪرنا ٿشيڙان لئ خرهڏبن) (حداد، ٢٠١٥: ١١٤). و (دېر مهستره ڙ ڪنيشتن ڙ لايٽن قه لافهٽيش، به ل هندیکه ڪنيشته نه مهسيحي وان بڪارڊين ڙ بُو ريوهه سمين خو يٽن ئايينى ل بازىريان) (بنگل، ٢٠٠٥: ٢٢٨). و خودانى (موسوعة التراث القروي) دبىزت: (ئهو دكهڻنه هندهن جهين ئاسن کوب زه حمهٽ بشين بگههن يان هيٺشان بکهنه سهربه لکو رىکه کا ئاخين يا ب کهند و ڪور گلهک تهندگ دجيٽن. ئهو ڙ بھريٽ دا پشتى هاتيءه ئافاڪرن، لسر هندهن شهنگستين ڪهڦران لسر چيابيٽن مهزن، کو ودل وان ڪرنه ئهو گلهک د موکوم بن، و پاراستنا وان دكهن کو ب زه حمهٽ مرؤوف و گيانوموريٽن ده به بگههن) (پيٽانا، ٢٠٠٤: ٩١).

ئه گهر ئهم چافخاشاندنه کي بُو وان ديران بکهين يٽن ل دكههٽين مه هاتيءه ئافاڪرن، گلهک ڙ وان ل دويٽ وان سه خله تانه ئه موين د ڦان ڙيڻهاراندا به حسنى وان ڪرين، ڙ وان: (دېر سوري، کو دكهٽيٽه دنابهه را گوندي ئينشكى و گوندي ئه ره دنا ڙوريٽا، همر وهسان ديرابا گوپيلن دكهٽيٽه سهري چيابيٽ مه تينا دنابهه را ڙوريٽا گوندي ئينشكى و ڙوريٽا گوندي ئيسفكا، همر وهسا ديرابا گوندي ديهن کو دكهٽيٽه ڙوژئا ڦايني ڙوريٽا گوندي ديهن ل سهري چيابيٽ)، يان ديرابا مار زميابي کو دكهٽيٽه ڙوژئا ڦايني گرهه گو (٣)، ل سهري چيابيٽ گارهبي، و ديرابا ديرهشن کو دكهٽيٽه ددمري گلهٽيٽا لئ ل بلنداهيٽا پيٽر ڙ (١٥٠م) ڙ عهدي، کو (٣٦٠) په يٽك د ڪهڦري هاتيءه ڪولان، تا دكههٽيٽه جهين دېرئ (٤)، و هتد)، کو ئه ڦه هندهن ڙ وان نموونانه يٽن بُو مه دووپات دكهٽ کو دير ل سهري چيا و جهين ئاسن هاتيءه ئافاڪرن.

ربهنهن و خله لوٽه:

بتنى مان ڙ بُو په رستنى (خلوه) رهندگه ڙ نيشانين ڪهسيٽن خودئ ترس و خودئ په ريس بيت، ل سهربه ده مين جودا يٽن دير ڙوكيدا هاتبيٽه ديت، نه خاسمه پشتى په يابوونا تاك په رستنى بُو خودا هندهن کي يان خودا ڻيٽه کتى بتنى، ل هوما گلهک ڪمس ڙ بُو مانه ڦه يا بتنى ڙ بُو په رستنى، گلهک ڙيٽ گرتيٽه به، ڙ وان رىکان، ده رکهٽ فتن به رهف بيابان يان شڪهٽ فتانا، همر وهک د (موسوعة الديارات) هاتيءه: (زقرين بُو بيابان ئانلکو بتنى مان د ڪو خه ڪيٽه، فه دمن، دا ڪو هه ڦهندىيَا وي بتنى دكهٽ خودا ڍا بيت!! کو ل وي ده مي پيٽر دئ ئيمناهيٽي بدمسته ئينيت، کو ڙ مرؤوف و همر تشهه کي و ڙ دنگان خو دويرد ڪهٽ و ب ئاشتى ئهو دڙيت و خو زيندان دكهٽ د په رست گهه هڪ يان ڪول ڪيٽه) (حداد، ٢٠١٥: ١٦). و په بنهن (رهباتيءه): ڙ ڙيڻهارئ (راهب)

هاتییه، و ناقن رهبانیمت هر وکو د قورئانا پیرۆزدا هاتی: (ثُمَّ قَبَيْنَا عَلَى آثارِهِمْ بِرُسُلِنَا وَقَفَيْنَا
بِعِيسَى ابْنِ مَرِيمَ وَأَتَيْنَاهُ الْأَنْجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ أَتَبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً أَبْشَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا
عَلَيْهِمْ إِنَّا ابْتَغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا فَأَتَيْنَا الَّذِينَ أَمْتَوْا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ) (ئەلەھىدىد: ۲۷). ئانکو: (پاشى مە پېغەمبەرىت خۇ د دويىش وانپا هنارتىن، و بىشى وان مە عىساىي
كۆرى مەرىمەن هنارت و مە ئنجىل دايىت و مە تەرمى و دلۋاقانى ئىخستە د دلىت واندا، ئموىت باومرى
پىن ئىنابىن و ب دويىش كەفتىن، و رەبەناتىبىا ئەول سەر دچن، مە بۇ وان نەنچىسىببۇ، ئەوان ژنك خۇ
ب ئىنابىن را زىبۈونا خودى چى كىربوو، دىگەل ھندى ژى وەك پىتىقى ب جە نەنئىنان، و ژوان ئۇويت
باومرى ئىنابىن مە خەلاتى وان دايىت، و گەلەك ژوان ژپىتكا پاست دەركىشتىن و خراب بۇون) (سگىرى، ۵۴۱: ۲۰۰۲). هەر ل دوور پەيشا (رهبانىيەت) كا ژكويىھەتىيە و چو پامان دىدەت، (ابن
كىشىر) ھۆسان ئايەتا ژورى شرۆقىدىكەتن دېيىزىت: ((وَرَهْبَانِيَّةً أَبْشَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِنَّا ابْتَغَاءَ
رِضْوَانِ اللَّهِ)، ئانکو: مەللەتن نەسارا رەهبانىيەت يىن ئىنابى دناف دىنى خود، نەكۆ مە ل سەر وان
سەپاندىيە و دورستكىرييە، بەلكو وان ژنك خۇ كىرييە، ب مەرمەما را زىبۈونا خودى) (د س: ۴۷۷/۳).

كەنگى رەبەن پەيدابۇون:

ل دويىش ئەم دىتىن بۇ پەيدابۇونا (پەبەن . رەبان) انان ھاتىيە خۆياكىرن ھەر وەك د
پەرتووكا (موسوعة عالم الأديان)دا ھاتى، ھۆسان زاراھىن (رەبان) دەمەت پېناسەكىن: (ئەو پەبەن ئەن كەو
بۇويىن بىنەماين . رەبەن ئەن . و . رەهبانىيەن . ئەون ئەويىن دەھىتىن نىاسىن بارەبان)، كۈزپە و پىشالىن
(رەب) ھاتىيە ب راماتا ترس و لمۇز و دوودلى و رەقىن، و (رەب) د عەرمىدا: ترسىيىا، فەلەرزى، و
پاشى ئەف پەيىھە بۇو (راھب). و پاشى كو رەبەن (ژنۇر و مىيان) پەيدابۇون، ئەف پەيىھە دناف زمانى
عەرمى ژى پەيدابۇو، كۆ ب راماتا: ئەھى دترسىت دھىت، و پاشى بۇ وان كەسان ژى ھاتە گۇتن،
ئەويىن خۇ ژ خەلکى قەدەر. منعزل. دىگەن و بەرەف دىران چووين ژ بۇ مەرمەما پەپستنى. و رەبان ب
پاماتا: ھەزەكارى دترسىت ژى دھىت) (مجموعە من الباھثين، ۲۰۰۸: ۱۸۱/۸ . ۱۸۲).

ئەگەر ميناکەكىن ژوان ميناڭاڭان وەرگەرىن يىن دەنە خۆياكىرن كا چاوان رەبەن ژ
دىران دەركەفتىنە و بەرەف ھندەك جەيىن ۋەددەر (منعزل) ۋە چووينە ژ بۇ پەپستنى و خۆپاراستنى ژ
كۈننەھان، ھەر وەك خودانى پەرتووكا (الرؤساء) ئاماڭىز ب وان كەسان دەكتەن يىن دەبرانقە
تۆشى ھندەك گۈننەھان بۇويىن و ژ پەپستنى دويىركەفتىن دېيىزىت: (ئەو ل وي دەمىت ژ دىران
دويىركەفتىن و ھەۋڑىن خۇ ھەيلەن ئەويىن كوشەيتانى ژ بەر وان ئەم دەسەردا بىرىن، و ئەم بەرەف
فوغۇنた (فۇغۇشا) ۋە چووين، كۆ ئەو جەمەكە زۆرى بىدەنگە و رەحمەتە، ئەم بۇ دەممەكىن درېز مائىنە
ل وېرى و وان خۇ ژ وان كۈننەھان شويىشتن ئەويىن توشبووينى، ئەۋۇزى ب پۇندىك باراندىن و خەمنى و
لۇمەكىرنا وزدانى خۇ و شىكاندىن دلىن خۇ، ئەم جارەك دى سەرەنۇي ساخبۇونە ۋە پاشى مىرىن، و ئەم
بۇونە ۋە كەسىن قەنچ پاشى كو بۇويىن كەسىن لاواز و شەكتى، و كەسىن خۇ راڭىر پاشى دوو
دل بۇويىن، و بۇويىن مالخۇ پاشى كو بۇويىن بىيانى، و كەسىن پیرۆز (قىيس) و خەملاندى پاشى كو
بۇويىن كەسىن دەركىرى و دويىركەفتى، پاشى كو دناف پويىچاتىيىدا بەزەمبۇون، ژ نوى مېشىكىن
وان پاقز بۇون ھىزىز ئەزىزىن وان نوى بۇو ۋە ئەم ئەويىن ھاتىيە ھەرقاندىن، ئەم ژ نوى وەك كەسىن نوى و

بھیزه‌کا ئاقاکری ژ دەرونون و لەشىقە، ئەمۇزى ب ڪارى و ھزرکرنى، كو ئەم دوو ھېزىن تمامكەرىن ئىيىن ژ بۇ رازىبۈونا خودايىن ھەممۇيان و بىزگرتىن ئىزىكان) (المرج، ۱۹۶۶: ۳۸). و ۋەسا دىارە ھەر ۋېدىرىن مەسيحىيەتى بخۇزى د ھەفراڭ، دىگەل وى چەندى كو (رمەبانىيەت) ئىك وان داهىنان (بىدۇغەتانى دەنەكەن دروستكرين و ئىنایىنە دناف مەسيحىيەتىدا، ھەر وەكى خودانى (تارىخ ڪلد و آشور) دېئىرىت: (ھندىكە ئەمۇن يېن دوعاکەر و ئىقلىتكەرن دناف دىرلان و رەبەناندا خۆياپۇن، كو ئەم ل چەرخى چارى ل دەرۋوبەرىن ئورھاين خۆياپۇن، و داهىنەرى وان شەمعۇون و ھرمىس و داد و ئۇسابىوس بۇن، كو وان خۇ ب رېكاكا ئەنطۇنیوسى دانه خۆياپۇن، كو ئەم بابى پەھەنائزنى لىن دنافا واندا ھەقدىزى وى چەندى بۇونە. كو وان ۋەسا خۇ داندە خۆياپۇن كو ئەم ب دوعا و ئىقلىتىن گەھەشتىنە پله يېن روحانىيەن و روحانىيەن خۇ نىشا وان دەفتەن و دىگەل واندا د ئاخفيتىن) (أدى شىر، ۲۰۰۷: ۲۰۰).

و ھەر ژ وان ئىدىيومىن بۇ رەبەنان ھاتىنە بكارئىنان: (دېرى - الديريون . : زيانەكە ھەقېشىكدا دېين، ئانكۇ دەپرانقە و ل دويىت ھندەك ياسايىن دەستنىشانكىرى. و ھەرەم سا تاکپەرسىتى: ئەم ل سەر نمۇونەيا مەسيحن ئىكائەنە، و ئەف پەيقەنە ھاتىيە وەرگرتەن ژ پەيقەنە سريانى ب رامانا تاڭ و تەننەيە، ئانكۇ تاکپەرسىتە د ھەمى تشتاندا، ئەم د ھندەك كولكاندا يان شەفتىن ھەلکولايى دەڭەفراندا دەيىن. و ئەم دەھىنە دىرلان ل ھندەك دەمەن دىاركىرى (شەمبى و ئېڭىشەمب) ان. و ھەتا نەھۇ ژى چىايىن ئەلکۈوش و دەقەرا دەھۆكى و زاخۇ ل عىراقى، يا پېرە ژ سەدان ناواسوسکان. صوامع. ئەمەن ھەلکولايى بىشىوهكى ھۇنەرى دەڭەفراندا. و ئەم دەھىنە ھېزمارتن ب تاکپەرسىتىيان) (حداد، ۲۰۱۵: ۱۲۱/۱).

بۇچى ئەف ترسە ل ئاك ھندەكەن پەيدابۇو، ھەتا ب وى ناقىن (راھب) بەينە ناقىكەن!^{۱۹} ل دور ئاشاکرنا دىر و گەنېشىستان و رىورەسمىن خۇ يېن ئايىنى (بنگلى) دېئىرىت: (و مەسيحى خودان ئازادىيەكە رەھانە د ئاشاکرنا و دىر و گەنېشەيەندا ژ بۇ پەرسىن و وەرگرتىن فېرىبۈونا دېين خۇ و بجهىئىنانا رىورەسمىن باوەرىيېن خۇ وەك ھەر خودان ئايىنەكى دى) (۲۰۰۵: ۲۲۹). لىن لقىرە دېيىت ژېير نەكەين، ھەر ئايىنەك ل قۇناغەكى يان دەمەكى كەفتىيە بن ھېرىشىن داگىركەران، لاوازكىرنا ئايىن و رىورەسمىن وان، ئىك ژ وان ژى مەسيحىيە. كو نوکە دەما بەرسشا پىيارا ل سەرى دەدىن و دېئىن: دىسان ھەر ژ بۇ بەرسشا پىيارا ژۆرى ھەر دى ل سەر جەند خالەكەن پاوهەستىن، ئەمۇيىن بۇونىنە ھۆكاري ترس و پەقىن بۇ جەيىن ئاسىن و نەپەنى، ئاشاکرنا دىرلان ل جەيىن بلند و ئاسىن و نەپەنى، ھەر وەكى (حداد) دەبارەي ئاشاکرنا دىرلان ل جەيىن بلند بەھىسى دىرا (ئىنىشىكى) دىكەت، پاشى ئاشاکرنا وئى ل سەرى چىايى (كۇ دېيت بەحسىن دىرمسۇرى ل رۇزئاپايان ئىنىشىكى بىت ب دويراتىبا (۱كم)، يان دىرلا باڭوپىلىن كو دەكەفيتە باڭورى رۇزەھەلاتنى ئىنىشىكى ب دويراتىبا (۲كم) ل سەرى چىايى مەتىنە)، ھەرەم كو دېئىرىت: (پاشى ۋەبان عەبد يەشوعى ئەصلانى وى ژ دەقەرە داسن و ل سەر دەستىن ۋەبان كۆرى يەلدىايى ل دىرلا باصىيارى. ل گۈندى زېۋا شىيخ پىرامويس . دەرس وەرگرتىنە... پاشى ژ وېرى بەرەف دىرلا قدىس رەبان يووسقى ل ئىنىشىكى دېجىت، بەلنى ژېھەر كو دىر ل جەھەكى نزم بۇو، يا ئىيمىن نەبۇو ئەمۇ ئەگۆھاسەتە جەھەكى گەلەك بلند، كو دەكەفتە ھەنداش ھەمى دەقەرە، داكو خەلکىن گۈندىن دەرۋوبەران گۈل دەنگىن ھەوارا وان بېيت، ل دەمىن

هیرشه‌کا کەسین شەرخواز و خرابکار ب سەر واندا دھىيىن، دا د هانا وان بچن) (٢٠١٥: ٣٣٠٠/٨). و دىسان چووئى بەرەف شەكەفت و دروستكىدا ناووسكان، ئەمۇزى بقى پەنگى:

ئىك/ پشتى پەيدابۇونا مەسىھىيەت (مەذهبىيەتى) ئى دناف مەسىھىيەتى بخۇ دا:

كۆئەف چەندىدا هە (موسوعة عالم الأديان) ادا ھاتىيە رۆھنەرن، كا چاوان پشتى پەيدابۇونا مەسەب (مذاهب) ان دناف مەسىھىيەتىدا، بۇويي ئەگەرى ۋەقىن ژىئىك و دوو بەرەف جەيىن بلند و ئاسىن و نەپەنى، كۆ ئاواسوڭ ل وى سەرەدمى ھاتىيە دروستكىن، ئەمۇزى پشتى ھەفەركانان مەسىھىيەتى (مەذهبىيەتى) دناف ئايىنى مەسىھىيەتى، ھەروەك ھاتىيە: (ھەر ل دەستپېيكى باھلۇقۇندا مەسىھىيەتى، ترس ئىخستە دلى خودان باوەرىن باوەرىيەكى راستەقىنە ب مەسىھى ئىنایىن، و سىن ھەلبۈزۈرتىن دانانە بەر وان: يان مرن، يان بىن باوەرى ب مەسىھى، يان رەقىن بەرەف چول و پېلان و ھەلبۈزۈرتىندا وى ل سەر ھەردوو ھەلبۈزۈرتىيەن دى، ئەمۇزى زىيانا نەخۆشى زوھدى بباوەرى پاراستىنى ل سەر وان) (مجموعە من الباحثين، ٢٠٠٨: ١٨١/٨). (و دویرىنىن كول چەرخى دووپىن و ھىچە بىيىتە كىنيشىتە ياموسىھىيەن، نەخاسىمەل وى دەمنى كۆ مەسىھى ل بن زۆلەم و سەتمە دىنى ياموسىھىيەن، كول وى دەمى مەرۆقىن دىندار جەيىن بلند و دویرى و ئاسىن دىكىنە جەيىن پەرسىنى، كۆئە جەھە ئاقىكىرىنە ب (النساك المضطهدون)، كو وان صەممەعە كىرىنە جەھە خلۇتتا خۇ ياموسىھىيەن (برادوستى و...، ٢٠٢١: ٢٨١).

دۇو/ هىرشا عەزىزولەمەلە (سالا ٣٦٧ مىش/ ٩٧٧ ز) بۇ سەر دەڤەرى:

خودانى پەرتۇووكا (وەلاتىن ھەكارى) ل دويف ھەندەك ۋېدەران ئەگەرى قىن ھىرشن بۇ سەر ويلايەتا مويسىل دزقىرىنىت بۇ: ((ھەروەك ۋېدەرلىن دېرۇكى ئامازى پېكەن ئەبوو كۆ ئەبۇتەغلىبىن ميرى موسلىن و كەلايىن ھەكارى ل سالا (٣٦٧ مىش/ ٩٧٧ ز) پاشتەقانى ل عىزىزولەمەلەين بەختىيارى كىرى دىرى پىمامەن وى عەزىزولەمەلەين بۇوەھىيى)) (ھەرۋىرى، ٢٠١٠: ١١٦). پاشى ل جەھەك دى دېيىزىت: ((ھەزىيە بىيىزىن دەمنى عەزىزولەمەلەين بۇوەھىيى دەست ب سەر وەلاتىن ھەكارى دا گىرتى، كارەكىن سرۇشتى يە كو دىر و كەنىسە ئى ڙ فىن وېرانكارىن رىزگار نەبۇون)) (ھەرۋىرى، ٢٠١٠: ١٢٦). و رەبان يوحەنا كۆپى كەلدۇنى يىن پىيزادىن دەربارەي مامۆستايىن خوه يووسف بوسنایا كومكىرىن، ھەندەك گۇتنىن مامۆستايىن خۇ كومكىرىنە، كو ئامازەكىنە ب ھىرشكىدا سەر دەڤەرى و خرابكىن و كاڭلەرندا دىر و كىنيشىتە و گۇندان، كو تىدا ھاتىيە: (يۇوسىقى خۇزىيەن مەندا خۇ دخواستن دا كو وى وېرانكارىن ب چاقيىن خۇ نەبىنەت، ھەر وەكى گۇتنى: بەلىن ئەف غەزىبا بارى و خودى دزانىت دى ئەنجمام د چاوابىن، و من داخوازا ڙ مەسىھى كىرى من ڙى دویر بىكەت دا ب چاقيىن خۇ ڙى نەبىن، ج وېرانكارى ب سەرئى خەلکى و دىراندا دى هىت) (بن كەلدۇن، ١٩٨٣: ٦٥). و بەرى ھىرشا ئاقىپىرى: دەست پىن بىكەت، يووسقى بۇسنانىي شاگىرى خۇ (بن كەلدۇن) ب وى كارەساتنى ئاگەھەداركىرىيە: (رەبان يۇوسقى بەرى دەمەكى ڙ رويدانى ئەز ل سەر وى وېرانكارىيَا وەلاتىن داسن ئاگەھەدار كرم... خەلکى وى ڙىك بەلەقەبۇو و ھەند ڙى ھاتىه كوشتن كو نەھىيەنە ھەزمارتىن) (بن كەلدۇن، ١٩٨٣: ٥٦).

سەر دەمەن ئۆسمانى:

ز لايەكىن دېقە وەك خۇيا پشتى هاتنا ئىسلامنى نەخاسىمە ل قۇناغىن دويماھىيىن وەك ل سەر دەمەن ئۆسمانى وەسا خۇيايە كۈڭاشتن و مەترى زۆر كەفتىنە سەر دىران و پەرسەتگاھىن مەسيحىيەتى، هەتا كو ئەف مەترىسىيە ل سەر دىران و پەرسەتگاھىن مەسيحىيەتى كەھەشتىنە لبنانى زى، هەر وەك (رمىحانى) ئامازى ب قىن چەندى دەدت: (دى كەلەك دىرىئىن كەقىن شوينوارى بىنى، كو د بەلاقەنە ل سەر كۆپىتىكىن بلند، يان د كەلىپن كويىدا، كو كەھەشتىنە دەف وان يابىزىمەت، كو ئەقىن هۆسان پاراستنا وان يابساناھىيە. ئىرىكە بەردوام مەترىسى ل سەر جشاكا مەسيحى هەبۈن، ز لايى ئەم دەلمىتىيا وان دىكىن، هەتا كو دويماھىيى دەستتە لاتدارىيى ئۆسمانى زى يابىزىمەت بىزەن، كو ب چەكەكى كىيم و ھىزىدەك كىيم بكارىن بەرەنەن بەرەنەن. كو ئىمبراتورىيى ئۆسمانى كونتۇرل ل سەر كىرىيە، كو وان گرۇپىن مەسيحى ب (أھل ذمة) حسابىكىن و ئەقە بۇ ھۆكارەندەك دەمان تۆشى تەعدىيى و ھېرشان بىن و پىتىگىرى ل ئازادىيى وان بەيىتە كەرتىن) (٢٠٠٤: ٨٩/١).

كۆ ئەم دەكارىن بىزىن ئەقە ھەندەك ھۆكارىن ز كومەكە ھۆكاران، كو دىر ل جەھىن بلند و ئاسى بەيىتە ئافاکىن، هەر وەك (رمىحانى) زى قىن چەندى دەلمىتى: (ئەم دەكەقەنە جەھىن ئاسىيگەھە و بىزەنەن وېرىي يان ھېرشا بىكەنە سەر، چونكە ھەندەك پىتكىن ئاخىن يېن زۆر تەنگ و ب چەپ و چىر دەنە وان دىران) (٩١/١: ٢٠٠٤). لەمما نەچاربۈونە كو دىر ل جەھىن بلند و ئاسى ب تايىتە ل سەرئى چىا و كەلىپن ئاسىدا ئافا بىكەن، داكو خۇ ز وان كەسان بپارىزىن ئەبۈن مەملانا مەسەبى پەيداکرىن و بزاڭكىرىن، ز تاڭپەرسىتىيەن بەرەن پىتىر ز خودايدىكى. شرەكىن بىمەن و ھەۋالان بۇ خودى دەرسىتكەن و عىسایى بىكەنە كۈپۈن خودى، ھەرەنە كى د پىتىناسىن بۇرىدا ئەقە چەندە خەنە خۇيادىتتى. و ھەر ئەقە ھەندەك ھۆكارىن بوبۇنە پالىدەر (كۆ ئەم شان دىران ب پەخ شەكتەپتىن خۇرۇستىقە ئافا بىكەن، يان كەفران بکولن، ز بۇ پاراستنا دىران ل دەمەن پىددە) (رمىحانى، ٢٠٠٤: ٩٢/١).

زاراھىن بۇ ناوسكەن ھاتىنە بكارئىنەن:

د بەرتۇووكا (موسوعە الديارات) ھاتىيە: (ھندىكە رەبەن ل دەستبېكىن ل ھەندەك جەھىن سرۇشتىدا دېيان، وەك: شەكتەپ، كونكەقىر، تىكەكەقىر ل چىايىان، پاشى ھەندەك جەھىن فەھمەويانى بۇ خۇ دروستىكىن، كو چەندىن ناقان دېبېزنى: المغارە، كوبا، الکەف، الکۆخ، الخُص، الکرچ، الموس، التامور، المنسك . المنسكە، المحبس، المحرج، قبة، القصر، العمود، القائم، صومعة الراھب، العراء، الصومعة، القلاية، الدير، العمر و... الخ) (حداد، ١٢٣/١: ٢٠١٥).

مۇزرا دووپىيە/ چەند گەريمانەك ل دوور كارئىنادا ناوسكەن د قۇناغىن جودا دا: دەما كو ئەم ل ھەندەك ئىيدەران قەمدەگەپىن يېن كەفن، چەند گەريمانەك ھەنە ل دوور ناوسك و شىوازى ناوسكەن بۇ چەند مەرەمان ھاتىنە كولان، ھەئەۋىزى ئەف گەريمانەنە:

گەريمانا (١)، ز بۇ فەھمەويانى:

ئەگەر ئەم قىن پىتىناسا ل زۇرى ل دوور ناووسكان ھەقبەركەين دىگەل ھندەك تىكىستىن د قورناتا پىرۇزدا ھاتىن، كۆ د چەندىن ئايەتانا ناماژە دايە ناووسكان، كۆ د كەفران دھىتەنە كولان وەك شەكتەن دەستىكىد، كۆ نوكە دېيىزنىه وان (ناووسك) يان (ناعوسك)، ھەروهكى ۋان ئايەتان: (وَكَانُوا يَنْحَثُونَ مِنَ الْجَبَالِ بِيُوتًا أَمْيَنَ) (ئەلحرى، ٨٢). ئانكۇ: ((وان خانىيەت ئىمەن بۇ خۇ دچىايان دكولان. دا نە ھەرفن و دويىرى دىزىكەر و دۈزمنان بن، يان ل دويىف ھزرىكىرنا وان دا ژ ئىزىيا خودى دئىمەن بن.)) (سەكىرى، ٢٠٠٢: ٢٦٦). و ل جەمەك دى ھاتىيە: (وَتَنْحَثُونَ مِنَ الْجَبَالِ بِيُوتًا فَارِهِينَ) (ئەلشۇعەر، ١٤٩). ئانكۇ: ((ھوين . ب ھۆستايى . خانى يىت بىرفرەد دچىاياندا دكۆلن)) (سەكىرى، ٢٠٠٢: ٣٧٣). كۆ لقىيەرە وەسا خۇيادىبىت، ھزرا كولانا ناووسكان د ناف كەفراندا فەدەكەرىتەقە بۇ پاشتى وان چىرۇكىيەن پىغەمبەران ئەھوين دناف پەرتۇووكىيەن ئاسمانىدا ھاتىيە ۋەكىرىان، ھەر وەكى د قورناتا پىرۇزدا چىرۇكىا عىلىق . عاد ى ھاتىيە ۋەكىرىان، وەكى د فەرمۇوت: (وَأَذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ حُلَفاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ فِي الْأَرْضِ تَنَحَّخَدُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحَثُونَ الْجَبَالَ بِيُوتًا...). (ئەلئەعراف، ٧٤). ئانكۇ: ((بىننە بىرا خۇ وەختىن ھوين ئىنائىن و د ئەردىدا ئاكىنجى كىرىن پاشتى خودى عىلا عاد بەر ئاتاپ ڪرى، ل دەشتىت وى . ھوين . قەسران ئاقا دكەن و چىايان دكۆلن د كەنە خانى...)). (سەكىرى، ٢٠٠٢: ١٦٠).

گريمانا (٢)ئى، ژ بۇ فەشارتنا مەرييان دنافدا:

ل سەر دەمن فينيقىيە وەك گۇر ھاتىيە بىكارىئىنان، ھەر وەكى د ژىيدەرەكىدا ھاتىيە: (كەلەك ژ گۇرین فينيقىيەتىن ل بېرىوتىن و چىايىن صەيدا و صور، و نەخاسم ل عمرىت، باشۇرى ئەرواد، ھەمى ژى د كەفرى ھاتىيە كولان، دىگەل فەشارتنا مەرييەن خۇ د وان جەناندا، تاشتىن وانىن بەهاگان . زىر و زىنەت . يىن وان دىگەلدا دەۋەشارتن، ژ بەر باورىيا وان كۆ پاشتى مەرنى ژيائەكى دى ھەيە، بەلئ ئەم گۇر دەھاتىن دىزىن، ژ بەر وى چەندى دكىيم مەا بۇون بۇ زانسىت) (مجموعە باحثىن، ٢٠٠٨: ١٤٠/١). و (د عىرالقا كەقىندا) ھۆسان مەرى ھاتىيە فەشارتن: (كەلەخ دەھاتىنە فەشارتن د تابويىتانا يان ناووسكاندا يان د گۇراندا، و ناووسكىيەن شاھان زۇر د مەزن بۇون، ھەر بۇ نەمۇونە ناووسكاكا شاھن ئاشۇرى ئاشۇر ناسرىيانىبىالى دووپىن ژ كەفرى Dolerite . كۆ ئەم ژ كەفرىن ئاكىرىنەنە . يە و قەلافەتن ناووسكىن (١٥ سم) دەكەل قەپاگەكى ژ كەفرى بوركانى Dolerite ستويراتىيە وي نىزېكى (١٥ سم) بۇون . و شاھ و تەخا بلند ژ جىڭاڭى مەرييەن خۇ د ژۇرىن بشىۋى ئوبىلەنەنە . يە و قەلافەتن ناووسكىن (٣٥٠ × ١٨٠ × ١٨٠ سم) دەكەل قەپاگەكى ژ كەفرى بوركانى سادەھەبۇون، كۆ وان مەرييەن خۇ د گۇرین خېزائى يىن پاراستىدا دەۋەشارتن...). (الأسود، ٢٠١٢: ٢١٣).

گريمانا (٣)يى، وەك جەن زېرەقانىيە:

رەنگە ھندەك بۆجۇون بۇ ھندى دجن، كۆ ناووسك ھاتىيە دروستىكىن، كۆ تىيدا زېرەقانى و چاقدىرى و بەرەقانىي ژ دېران بىكەن، ھەر وەك (رمىحانى) بۇ ھندى دجىيت، دەمما دېيىزىت: (دېر ب رەخ شەكتەن و كونكەفرىن خۇرسىتى و يىن كولالىن د كەفراندا ل گەلىيەن كۆير و ئاسىيدا ھاتىيە ئاقاڭاڭىن ژ بۇ بەرەقانىيەن ژ دېران ل دەمەن پېدىقى) (٩٢/١: ٢٠٠٤). و (د. بېّوار خنسى) دەرىاردە ناووسكاكا دېيىزىت: (كەلەك ژ جەيىن شوينەوارىن (ناووسك) ا ل دەرورىبەرەن سەنخارىب ل خىسىن ھەنە، و

پرانییا وان جهان خالقین چاقدیری و زیرهقانیی بووینه ل سهр جهن سەنخاریب ل خنسى. و دیارترين جهین شوینموارى هندەك ژورىن گولاینه د كەفران ل فان جهان: (كەنى ناووسكى) باشۇرى خنسى، كەلىيىن شىتىئى، كۆندى ئارينا، كەلىيىن ئاققىقا، كەلىيىن مويسەكى، كەلىيىن مكىرس، كۆندى مەلکىشان). هەر د ھەمان ژىىەمەدا ل جەھەك دى كۆتىيە: (ناووسكەكى دوو دەرگەھى ھەيمە، ئىلك ئەن بىشىۋى ئىكەن كۆشەيىھە، ئەف ناووسكە دەكەفيتە لايىن رۆزەلەتنى كەلە، ل سەر جەھەكىن بلند، دېيت ئەمە يىن تايىيەت بىت ب زىرىھقانى و جاقدیرىيا كەلە بىت) (خنسى، دس: ۲۹).

گۈرمانا (٤)، وەك جەھى پەرنىتنى:

چىدبىيت هندەك ژ قان شەفتىن د كەفران هاتىنە كولان نە ناووسكى بن، بەلكو جۆرەكى دى بىت ب نافق (دوخمە)، هەر وەكۇ شوينوارناس (كوقان احسان ياسىن) ب ۋىن شىۋەدى بەحسى وان دكەت: (ل دويىش هندەك ژىيدەران بۇ وئى چەندى دچن كۆ بۇ سەردەمەن بەراھىيەن مەسيحى دزقىرنەقە، دىسان ستايىلەن دروستكىرنا . دۆخما . يان ئەمە جەھى دىندار و پىرمەكىن زەردەشتىيَا ئايىن ب ئاڭگرى تىيدا ئەنجامدا، ئەف رەنگە بوبو، لىن ل ناڭھاراستن چالەك ھەبوبو خۇلى تىيدا دەراتە پاراستن، ئەڭەر ل قىرە پرسىيارەك بەيىتە كىرن... ئايى ئەف ناووسكە بۇ ج دەراتە بىكارئىنان؟ بەرسە ل دەما پىرىدەك و ۋەبەن و ئايىنارىن مەسيحى ل ژىر كۈنترۇلا ئايىنى دەراتە ئەقان جها، دا بشىئىن ب ئازادى پىرىباون و بىرمەدەرىن ئايىنى ئەنجام بىدەن)(ياسىن، ۲۰۱۰: ۱۸). د ژىيدەركى ديدا ل دوور ناووسكىن (خنسى) وەسا خۇيادىكەت، كو بۇ پەرنىتنى هاتىنە بىكارئىنان، تىيدا هاتىيە: ھەلکولانىن خنسى ژ جواترىن شوينموارىن ئاشۇرى يىن كەقىن ل دەقەرا بەھەدىيان، كو ھندەك ژ وان ل جەھىن زۇر بلند هاتىنە كولان، كو ژ لايىن هندەك كەسانىن زۇر شارمزا د ھەلکولاناندا هاتىنە دروستكىر، كو قەدىگەن بۇ سەردەمن شاھ سەنخارىبي ئاشۇرى ل سالا (۶۹۱ ب ز). كو ل قان چەرخىن دويماھىيەن هاتىنە بىكارئىنان وەك پەرنىتكەھ (صەممەع) ژ لايىن ۋەبەنانتشە. (دون آسم، ۲۰۰۵: ۱۱۰-۱۱۲).

(پشقا دووين)

مزا拉 ئىيكتى/ جۆرىن ناووسكان ژ لايىن نەخشەسازىيە:

د پەرتۇوکا خودا ب نافق (ژ شوينموارىن دەقەرا ئامىدىيەن) بەحسى شوينموارىن ناووسكىن چەندىن كۆندان كرينى، ئەوزى پاشتى (سەرددانىن مەيدان^(٥)) بۇ وان ھەمى جەھان هاتىنە كەن و ھەمى ژى ب پىقان و چاوانىيىا ئەندازىميا كولانا وان، پاشتى وان ھەمى سەردداندا (پىنج) جۆرىن ناووسكان ل وان جەھىن سەرددان بۇ هاتىنە كەن هاتىنە دىتن، ئەوزى: ئىلەك/ ئىلەك تەختى: ئەف جۆرە تەن ئىلەك تەخت تىيدا ھەيمە و ب رەخشقە پەنچەركەك يان وەك تەقچىكەكى تىيدا ھەيمە ژ بۇ داتا تشتان تىيدا، دەرى قان ناووسكان يىن مەزنە ل دويىش درىزىيا تەختى، وەكى ناووسكەكى كۆندى (ئەدىنى) و دنابېرا كۆندى (چەلکىن و كېستە) دا و باكۇرى رۆزەلەتنى كومەلگەها بىكۇقا، و ناووسكىن كۆندى بازى ل دەقەرا بەرۋارى بالا. (سەرددانىن مەيدانى، ل ۲۰۱۳/۶/۱۷ و ۲۰۱۳/۱۱/۴). (بنىرە: شەكلن ئىمارە (۱)).

دwoo/ دوو تەختى: ل ھندەك جهان دى بىنى ناوسوڭكەنەتىنە كولان ب ھەمان ستايىل لىن دwoo تەخت تىدا ھەنە كو دwoo گەمس دنافدا دەتەتە قەھەوانىن و ڪارىن پەرسىتى دىرىن، وەكى ناوسوڭكەن: گۈندىن ھرۇرى، دېھى، ئەدىنى، دەرگەلەكى سەيدا، مایىن، ئاقارى چەللىكى، سەرەرقى، بازى و بىلۇيزانى ل دەقەرا بەروارى بالا. و ناوسوڭكەن گۈندىن دېھى، ئەرمەن، دېپسۇرى، ئىنىشىكى، ئىسپەكى، ل سېنى دەھدىنەن، و ناوسوڭكەن گۈندىن دېھىكى ل دەقەرا بەرئى گارى. (سەرەدانىن مەيدانى، ۲۰۱۳/۶/۱۷، ۲۰۱۳/۱۰/۱۸). (بىنیظە: شەكلە ئۇمارە (۲)).

سى/ سى تەختى: ھەلبەت جۇرى ناوسوڭكەن سى تەختى ژەمى جۇرىن دى بەرىيەلاققە تىن، كو پېرانييا ناوسوڭكەنەتىنە دىتن سى تەختىنە، وەك: (ئەدىنى، مایىن، ئەلکويشىكى، بازى، بىلۇيزانى، دېھى، دېھىكى، ئەرمەن، ئىنىشىكى، دېپسۇرى)، ئانكى دەمما كو دچىيە ناوسوڭكەيىھە، لايىن سېنى دەرگەھە، لايىن راستى و چەپىن و پشتى سى تەخت تىدا ھاتىنە كولان و دروستىكەن، ب رەخ ھەر ئىككى ژوان تەختان ژى وەك پەنجەركەكى بشىۋى ئەلکويشىكى كەفەر بىلەن كەنەنەن، ژۇ داناندا تىستان و چاراڭ ئاڭىرى، كو ئەن ناوسوڭكەن بەرى نەو مە ئاماڭە پېكىرىن، ل پېرانىيا وان گۈندان، ناوسوڭكەن ژ جۇرى سى تەختى ژى لىن ھەنە. (سەرەدانىن مەيدانى، ۲۰۱۴/۵/۷، ۲۰۱۳/۱۰/۱۸، ۲۰۱۳/۶/۱۷، ۲۰۱۴/۱/۶). (بىنیظە: شەكلە ئۇمارە (۳)).

چوار/ چوار تەختى: سەرەمايى كو ئەف جۇرى ناوسوڭكەن چوار تەختى زۆر دەكتىم، لىن ئەم دىتى، ئىيىك ل ئاستەنگا گۈندى (ئەلکويشىكى) ل دەقەرا بالا ھەيە، كو چوار تەخت تىدا ھەنە، ياخىن من وەرە ئەققە ژى بۇ وى چەندى دزقىرىت، كۆ دېيت ئەف كەفەر بى سانابى بوبويه بۇ كولانى، لەمما دوو ناوسوڭكەن دوو تەختى دنافىيەكدا ھاتىنە دروستىكەن كو ھەر ئىيىك ژ دوو تەختا پېكىدھىت، ئانكى لايىن راستى دوو تەخت لىن ھاتىنە كولان و لايىن چەپىن ژى دوو تەخت، و وەك دەرگەھەكى دنابېرا واندا ھەمە. (سەرەدانىن مەيدانى، ۲۰۱۳/۶/۱۷). (بىنیظە: شەكلە ئۇمارە (۴)).

پېنچ/ ناوسوڭكەن دنافا شەكەفتاندا ھاتىنە دروستىكەن: جۇرەكى دى ھەيە نە دەكەقىرى دەيىنە كولان، بەلکو دناف شەكەفتىن سرۇشتىدا ھاتىنە دروستىكەن، كۆ ھەمان تەرز و شىۋاپىز ناوسوڭكەن، ژ بەر و كىسان ھاتىنە دروستىكەن و بشىۋى ئاقىدى (كەفانى) دىسان ب رەخقە پەنجەركەك تىن ھەيە ژ بۇ داناندا تىستان تىدا، ئەز بباوەرم ئەف جۇرە پېتىر لىسەر دەمىز زەردەشتى ھاتىنە بىكارىيەن، باشى ژ لايىن مەسىحىيەتى ئىققە وەك جەنپ پەرسىتى و ھەم قەھەۋىيان ھاتىنە بىكارىيەن، كو ھەتا نەو چوار ژوان ل دەقەرى مە دىتىنە، دوو ژوان ل سېنى بەھدىنەن، ئەۋۇزى: (شەكەفتا قەلايىن ل گۈندى ئەرمەن زۆرى، شەكەفتا كانى سېفەكى ل پشتا گۈندى ئىنىشىكى)، دوو ژى ل دەقەرا بەروارى بالا، ئەۋۇزى (شەكەفتا بىزنا ل گۈندى گۈيلەك، و شەكەفتا بەرئى شىش ل گۈندى شىلارا) (سەرەدانىن مەيدانى، (سەرەدانىن مەيدانى، ۲۰۱۵/۶/۹، ۲۰۱۵/۶/۳). (بىنیظە: شەكلە ئۇمارە (۵)).

ناوسوڭ ژ لايىن قەلاققەتىققە:

ھەرچەندە پېرانىيا وان ناوسوڭكەن مە دىتىن، ژ لايىن تەخشەسازى و قەلاققەتا وان ھەندى ئىيىك نىن، لىن پېشانىن وان گەلەك د نىزىكى ئىيىك، لەمما تەن دى ھندەك پېشەرىن نىزىك بۇ گەشت

ناووسکان دانین، (لئن هەر كەسەكىن بخوازىت، پىشانىن وان ب دورستى بزانىت، دشىت ل پەرتۇووکا مە يا بىنافى ڙ شوينماوارىن دەقىرا ئامىدىيىن بىزقريت).

دەرىگەھىن وان:

دەرىگەھىن وان بلنداهىيىا وان ڙ عمردى دنابىھرا (٥٠ سىم تا ٥) دانە و بشىۋى لاكىشەي و چوار گۆشەيى و بازنهىي و بشىۋى هيڭىن هاتىنە دروستىكىن. و ڙلاين قەلاقەتن وان پىتىرييا (٥٠ سىم × ٥٠ سىم) يان (٦٠ سىم × ٦٠ سىم)، و ھەنە ڙى پىتىريان ڪىمتر لئن پىتىرييا وان بىشى شىۋىيىنە. د پەريانىيىا ناووسکاندا دېيىن سەرەوبىتىن دەرىگەھى ڙ لايدىكىيە وەك دوو گورك لەن هاتىنە كۈلان كە مرۆف دزانىت ئەم ڙ بۇ دارى دەرىگەھى هاتىنە دروستىكىن، داڭكە دەرىگەھ بساناھى تىيدا لىك بىزقريت ل دەمىن گەرتىن و قەكىرنا وي. (سەرەدانىن مەيدانى، ٢٠١٣/٦/١٧، ٢٠١٣/١٠/١٨، ٢٠١٤/٥/٧، ٢٠١٤/٦/٥، ٢٠١٤/٦/٥، ٢٠١٥/١/٦). (بنىپە: شەكلە ئۇمارە (٦)).

نافا ناووسکان:

نافا وان بشىۋى لاكىشە و چوار گۆشە هاتىنە دروستىكىن وەك ڙۈرىن خانىييان، و ڙلاين فەرھى و درېئىزى و بلنداهىيىن دنابىھرا (٢٠ فەرھە × ٢٠ درېئىز × ١.٥ م بىلدەن). (سەرەدانىن مەيدانى، ٢٠١٣/٦/١٧، ٢٠١٣/١٠/١٨، ٢٠١٤/٥/٧، ٢٠١٤/٦/٥، ٢٠١٤/٦/٥، ٢٠١٥/١/٦).

تەختىن وان:

ئەم توھختىن دناف ناووسکاندا هاتىنە دروستىكىن، قەلاقەتن وان (١٨٠ سىم درېئىز × ٦٥ سىم فەرھە × ٥ سىم بىلدەن)، دىگەل ھەبۈونا بالىغىكەكىن ھەر ڙ كەفرى هاتىيە دروستىكىن و ب تەختىقىيە، و تەنشتا ھەر تەختەكى ڙ وان وەك پەنجەركەكە (نىيەن كەفرى) د كەفرى هاتىيە كۈلان ڙ بۇ داناندا تىستان و چراك و خەتىرىن ئاڭرى هاتىنە بىكارىئىنان. (سەرەدانىن مەيدانى، ٢٠١٣/٦/١٧، ٢٠١٣/١٠/١٨، ٢٠١٤/٥/٧، ٢٠١٤/٦/٥، ٢٠١٥/١/٦).

پەنجمەرك (چاڭكە):

دناف گەلەك ناووسکاندا دى بىنى پەنجمەركەك نە گەلەك مەزۇن تەن هاتىيە ۋەكلىكىن، ڙ بۇ ھەم رۇنالى و ھەوا بھىنە ڙۆر، و دەركەفتىن دويىكىلىن ڙى ل دەمن ھەلكرنا ئاڭرى (ج خەتىر و چراك بن، يان ئاڭر دنافدا ھەلكرىتى)، چۈنكە د گەلەك ناووسکان دەھىتە دىتن، ئاڭر د نىشا وىدا هاتىنە ھەلكرن). (سەرەدانىن مەيدانى، ٢٠١٣/٦/١٧، ٢٠١٣/١٠/١٨، ٢٠١٤/٥/٧، ٢٠١٤/٦/٥، ٢٠١٤/٦/٥، ٢٠١٥/١/٦).

جورنىيەك:

ل نىشا ھەندەك ناووسکان دەھىتە دىتن، كو جورنىيەك هاتىيە كۈلان، ڙ بۇ عمباركىرنا ئاڭقىن تىيدا، و لايىن بەر دەرىن ناووسکىن وەك چاڭقىكەكە بچۈكىن تەن هاتىيە كۈلان و قەكىرن ڙ بۇ ئافا زىيەد ڙى بىجىتە دەرقەيى ناووسکىن، كو قەلاقەتن ئاش جورنىيەكىن (١١ فەرھە × ١١ فەرھە × ٣٠ سىم كۈپىر). (سەرەدانىن مەيدانى، ٢٠١٣/٦/١٧، ٢٠١٣/١٠/١٨، ٢٠١٤/٥/٧، ٢٠١٤/٦/٥، ٢٠١٤/٦/٥، ٢٠١٥/١/٦).

ئەقە دىارتىرىن ئەم سەخلىكتەن يېئن دناف پەرەنەيىا ناووسکاندا دەھىنە دىتن، كو دەكارىن بىزىن سەتايلىق (%) يېئن ھەمى ناووسکان ل ھەر جەمەكى يان دەقەرەكىن بىت، ڙ لاين نەخشەسازىيەتە وەكە ئېيىكىن. كو ئەقە وئى چەندى دووپات دەكتە، ھەمى د قۇناغەكە دەستىنيشانكىرىدا هاتىنە

دروستکرن و ژ لاین هندهک که سین شارمزا ژ لاین ته کنیک و ئەندازه بىي و نەخشە سازىيېشە، لە وما
ھەموى وەكى ئىيىكىن.

گۇھارتىنا دىران بۇ مزگەفتان:

دەما كو سەردداناتا گەلەك جەيىن پەرسىنى وەك (كىنيشته و دىر و مزگەفت) دكەين، دى
ژ شىوازى بىناسازىيا وي خۇيابىت، كو بۇ پىتىر ژ پەرسىتكەنەكى هاتىيە بكارىئىنان، لە ماما تىن دى
ب كورتى ئامازى ب وان (دىران) كەين ئەۋىن ل دەقەرا بەھدىيان تايىھەت ژى دەقەرا ئامىيەتىنە
گۇھارتىن و كرييەنە پەرسىتكەنە مۆسلمانان (مزگەفت)، ئەۋۇزى:

• دىردا زىۋا شىيخ پيرامويسى:

ل دوور قىن دىرئى د (موسوعة الديارات) هاتىيە: (رەبان مووسايى دخواست خۇ ل جەھەكى
بلند قەدەركەت و بەمېنیتە بتىنى، ئىينا وي جەھەك بۇ خۇ ھەلبىرات نىزىكى گۇندى تىن، و ئەف مەزارە
يان بارەگايە ناقىكىر ب (پيرامووس) و ب كوردى ئانكۇ: پيرامووسا، يان رەبەن مۇوسا، كو ئەم
مەزارەكە هەتا نەھۆ مايە) (حداد، ٢٠١٥: ٢٩١٢/٧). و دېيدەراندا هاتىيە، پاشى ئەم (دىر) بۇويە مزگەفت،
ل سەرددەمنى ((شىيخ الإسلام^(٧)) (بـ ٤٠٩٣/١٨٠١٨، ٦٤٨٦/١٠٩٣) (دوسکى، ٢٠١٣: ١٤)). ئەم
مەزارى وي ل گۇندى (دىرەشىن^(٨)، كو ئېيك ژ شاگىرىدىن وي ب ناقى (شىيخ پيرامويس) هاتىيە
گۇندى (زىۋا شىيخ پيرامويسى)، ھەر وەك (مايى و عەباسى) ژى قىن چەندى دېيىت: (ژ شاگىرىدىن
شىيخ ئەلئىسلام، شىيخ پيرامويسە ئەملىيە هاتىيە ۋەشارتن ل گۇندى زىۋى رۇزئافايان گۇندى بامەرنى)
(١٩٩٩: ٨٨ - ٨٩ و ١٩٩٩: ١٣٦). كوز بلى ژىيدەرىن ئىسلامى، ھەر هندهك ژىيدەرىن مەسيحىيان ژى
ئامازى ب وي چەندى دكەن، كو ئەف دىرە بۇويە مزگەفت، ھەر وەك (شمامى) دېيىت: (جەن قىن
دىرئى ل - زاوينا .. رۇزئافايان بامەرنى ل نەلا - سفین . و دېيىن نەلا سپەنى، ئەوا نىزىك ئامىيەتىن ل
زۆرىيىا عىراقىن، نۆكە بۇويە مزگەفتا شىيخ پيرامويس. ئى، ئەوا هندهك ژ پاشمايىن وي دېقىنە
چەرخى دوازدى. ئەم جەن دېيىننى دىردا باصىيارى، مالا و ئىتەكىشان. كو دكەفيتە ب پەخ دىرەقە ب
پەخ گۇندى تىلەتى^(٩) (٤١: ٢٠٠٧). ھەر دىسان ژ وان ژىيدەرىن مەسيحىيان يىن وي چەندى دۆپات دكەن،
ھەر وەك (حداد) دېيىت: (جولاغ وي چەندى دۆپات دكەت، كو جەن دىردا باصىيارى تىن وەك
كولكەكى بچوپىك هەتا نەھۆ مايە ل گۇندى. زىۋا شىيخ پيرامويسى. كو ئەم مەزارەكى دىننەيە ل
نىڭ خەللىكى گۇندىن دەرۋىيەرەن ژ كورد و مەسيحىيان، و هەتا شان سائىن دۈيمەھىيەن ژى خەللىكى
نەدر پىن ددان، كو ئەم داهاتى نەدران، دكەنە پېنج پىشكەك بۇ خەللىكى گۇندى. تىن. يا
مەسيحىيا بولۇ، و ئەم چار پىشكەن دى بۇ خەللىكى مۆسلمانىن بامەرنى بۇون) (٢٠١٥: ٦٦٣/٢). (سەردداناتا
مەيدانى، ٢٠١٤/١٨). (بنىرە: شەكل ئىمارە^(٧)).

• دىردا قەدەشى:

ل دوور قى گۇندى (روؤف) دېيىت: (قەدشىن گۇندەكى كەقىنە ل بىنى چىايىن مەقىنە، ل
نەلا سپەنى، ل سەر دىكە سەرەكى دنابېھەر ئامىيەتى و زاخۇدا. سۆلتان حوسەين وەلى ٩٤٠
- ١٥٧٣ مىش/ ١٥٣٣) خانەك ئاڭاڭىرىبو بۇ بازىرگانان. و ل سەر فرۇتنا داهاتىيەن وي ھاتە سەپاندىن
ب دانا خويىكىن پېنج قوش و چارىكەك داكو بىنە وەقف بۇ قۆتابخانَا قوبەھان. و هندهك میرىن دى
ژى خانەك لى ئاڭاڭىرىبو بۇ ۋەھىييانا كاروانىيىن بازىرگانَا ئەۋىن دنابېھەر مويسل و ئامىيەتىدا

هاتن و چوون دکرن ب ریکا بامه‌رنی یان سه‌رسنکن) (۲۰۱۱: ۲۹۴). ول (پدینی) ژ پهرتووکا (شهر شهداء المشرق القديسين) فەمدەگۆھىزىت: (كۈندى قەدىشى ل سالىن ۳۴۵ زىزەببۇ، يىن ئافەدان بوبو) (۲۰۱۵). و خودانى (كتاب الرؤساء) ھۆسا نافىن قەدىشى ئىتىاھى: (و وان ۋىنگەك ژ كۈندى . بىث قەدىشى . ئىنا كۆئىھەن ياب كەنفەكىن گۈرىدىاي بوبو و وى جلگىن خۇ دىرپاندىن ژئەگەرئ كارتىيەكىدا شەيتانى ل سەھر...) (المرج، ۱۹۶۶: ۲۶۸). ئەقە بەلگەنە كۆئىھەن زۆر ياكەقەنە و گۈندى مەسيحىييان بوبويه، هەتا دەستپېكى چەرخى نۇزى ئى، چو مۇسلمان ل فى كۈندى نەبۇون، رەنگە رەقىيەن مەسيحىييان ژ فى كۈندى قەدىگەپىت بۆ دەمن داگىرەكىدا ميرگەھە بەھەدىنان ژ لايى (میر مەھمەدى رەواندۇزى . میرى ڪۈرەقە ل سالا (۱۸۳۳: ۱۷)، يان بەرى ھينگەن ب دەمەكى كىيم، لىن چوونا مەسيحىييان ژ وىرى نەدیارە. و پاشى كۆ دېرا وى ئەوا زۆر كەقىن بوبويه مزگەفتا مۇسلمانان ئى، ھەر نىشانىن دېران ل سەر ماینە، ئەۋۇزى ئەو بەرى (خاج) لسەر ھاتىيە دروستكىن، كۆ دەكەفتە لايىن راستى يەن دەرگەھەن وى. (سەرەدانى مەيدانى، ۲۰۱۳/۱/۲۳). (بنىتە: شەكلن ژمارە (۸)).

و هەتا كۆ سالا (۱۹۵۲) دەمن ژ لايى (ئەحمدە حاج مەھدى) قە ھاتىيە پاڭەھاندن وەك شوينەوارەكىن عىراقىن يەن كەقىن، كۆ ھاتىيە دەقەرئ و چەندىن جەيىن شوينەوارى ل دەقەرئ پاڭەھاندىن نەخشاندىنە و د رۇزىناما (الوقائع العراقية)، ھېزما (۲۱۹۹: ۲۱)، ل ۋىكەفتى (۱۹۵۲/۱۲/۲۲)، ھاتىيە بەلاقىكىن، ئىك ژ وان شوينەواران (دېرا قەدىشى) بوبو^(۱). و (ھەتا توپكەزى ئەو بەرى دېرا قەدىشى يەن خاج ل سەر ھاتىيە پاراستن ل دېرا بىتتاتا). (بنىتە: شەكلن ژمارە (۹)). ل دويىف ۋىتمەرىن زاردەقى (ئىكەم بىنەملا مۇسلمانان ل قەدىش ئاڭنجى بوبويى بىنەملا . حەجى باپىر. ي بوبويه، كۆئەف بىنەملا ژ كۈندى . ئورە . ژ دەقەمرا بەرۋارى بالا ھاتىيە بامه‌رنى، ول دەستپېكى (۱۸۰۰: ۱۷) . ھاتىيە قەدىشى) (شىلازى، ۲۰۱۷: ۱۷).

• مزگەفتا ئىسەفكا:

د پشكا ئىكىن ژ قىن قەكۆلىنى مە بەحسىن مزگەفتا ئىسەفكا كرييە، كۆ د ئەصلدا مزگەفت نەبوبويه، بەلکو بەرى ھينگەن وەك كىنيشته و دېر بوبويه، ھەر وەك (ياسىن) ژى دېزىت: (ئەڭمەر ئەم بەيىنە سەر دېرۈكىا قىن مزگەفتى دراستىا خودا ج دىكۈمىتتىن دروست ل بەر دەست نىنن كۆ ئەم پاشتا خۆراستىكىين و بىزىن دېرۈكىا وى بۆ فلان سەرددەمى دزقىرىتەق، بېرىباوەرەكە ھە دىڭ خەلکى كۈندىدا كۆ دزقىرىنە قە بۆ سەرددەمى ميرگەھە بەھەدىنان، ل سەر دەمنى. میر حسین وەلى/ ۱۵۳۴ . ۱۵۷۰ . كۆ دىيارە ل سەر دەمن ئەھى مىرى ميرگەھە بەھەدىنان گەلەك پېنگاھىن بىناكارىيەن مەزن ھاقيتىنە و بەرفەرمىيەكَا شارستانى بخۇقە دىتىيە) (ياسىن، ۲۰۱۰: ۱۷ . ۱۸). (لىن د راستىدا قىن مزگەفتىن چو ھەقبەندى ب ميرگەھە بەھەدىنان ھە نىنە، بەلکو ئەو كىنيشته كا پۇزىھەلاتى ياخىن ئەم نازانىن كەنگى ھاتىيە گۆھارتىن بۆ مزگەفتى. و ژ لايىكى دىقە ھەبوبونا چەندىن گۇپان ل قاتى عەردى، و نەخشىن وى يەن بىناسازى وەكى يەن مىگەفت . دېر. ا قەدىشى و كىنيشته ياخىن مەھادوختە ل ئەرمەدان) (برادوستى و...، ۲۰۲۱: ۲۸۰). ل دويىف تەرز و شىۋاھى ئاندازىي ئاقاكرنا مزگەفتا ئىسەفكاد ئەسلىدا مزگەفت نەبوبويه، بەرجاھترىن خال نەھۆما ئىكىن دەرگەھەن وى ل باشۇرى (قىيلى) ھاتىيە دانان، كۆ ئەۋەزى نىنە د مزگەتانا دەرگەھە بىكەفيتە قىيلى. (سەرەدانى مەيدانى، ۲۰۱۳/۱/۳۰). (بنىتە: شەكلن ژمارە (۱۰)).

• ڪوئري مزگهفتا:

ل دور فى جهى (ياسين و عهلى) دېئن: ((ڪوئري مزگهفتا شڪهفتہ کا سروشتييہ دکھفيته نافهنداء چياین گارهی ئەم دشین بېتىن بۇ خاريا رۆزهه لاتىق قەسرا گارهی، ھەلبەت جەھەكى ئاسىtie و ل دور و بەرپىن دەرگەھى گەلهك دار شىن بۇويىنه، ل دور شرۇفەكتا نافى فى جهى بوسلمان دېئتنى . ڪوئري مزگهفتا . ل دور ديتنا مە بۇ فى نافى ئەوه كۈز . گەۋىرى مزگهفتا . هاتبىت و ديكومينتا مە ئەوه ھەبۇونا دوو گۇپرا دناف شەكەفتىدا و پەنگە ئەف بىرباومەرە ڙ بەرى هاتنا ئىسلامىيەتىن و ئەف جەھى يېن ل دەف خەلکى پېرۇزىت و ئەف دىاردە . Phenomenon . يَا ل دەف وانا بەردەواام بىت و ھەردوو ئايىن ب پەنگەكى پېرۇز بەرخ خۇ دابىتە فى جهى)) (٢٠١٠: ١٠) . و (حداد) دەربارەيى فى مەزارى دېئزىت: (بەلنى ئەمو صەممەعا ب نافى مار زىا هاتىيە نافكىن ئەمە تىدا رېبەنى گرى، و مەسيحىيەت تىدا بەلاقەكى دکھفيته سەرئ چياین گارهى، كۈ ئەو ڙ ڙۆرەكى پىلەدەيەت و بەرسىنگەن وى بەردايە و بەربەافە . و ل دەرى شەكەفتى دەرگەھەكى دارى يېن گەلهك كەقىن ھەيدە و ھندەك بزمارىن بنىن وان زۆر بەحن پېقەنە) (١٦٧٦/٤: ٢٠١٥) . و (ئەمە دەھىتە بەرجاڭان كو دوو گۇپىن دەن شەكەفتىدا، و خەلکى دەقەرى ڙ كوردان گەلهك پېزى ل وى جەھى دىگرن، چىدېبىت ئەو ھزربىكەن كو ئەم ئىك ڙ قەنچىن وانە . ئەز ھزدەكم كو مار زەيدا و ھەفالىن خۇ طابورى ئەف جەھ بۇ خۇ ڪرييە جەن پەرسىتى، وەك ھەركەسمەك دى دکھفيته د خەلەوتىدا، بەرى كو گەپىيانا خۇ بەرەف دەقەرا ھەكارىيَا بېمەن) (١٦٧٢/٤: ٢٠١٥) . (بنىپە: شەكلە ئەمارە (١١) .

• مزگەفتا موئمنا (المؤمنين):

مزگەفت دکھفيته نك كانىا قشىلۇيى ل نافى بامەرنى، ل نافا گەلەن دنافبەرا چياین مەتىنا و چىادىرلىكى، دەربارەيى نافى مزگەفتى ڙ نافى باوەرداران (مؤمنين) هاتىيە، ل دور دېرۈكە ئافاڭىندا وى ھەرودەك دېرېرەي مزگەفتاندا هاتى ل ١٥١٥ از ١٥١٥ زەنگىن ئافاڭىن دەھىنە ئافاڭىن، دېننەن كانىيەكى ئافىن ل بن مزگەفتى دەردىكەفيت، و مزگەفت د چەندىن قۇناغىن دېرۈكى پا دەربايز بۇويە . بەلنى دەما كول شىۋازى بىناسازيا ۋىن مزگەفتى دېنپىن، ئەم وەكى كەنيشىتەيىن رۆزهه لاتىيە، ڙ لايى پىشكەتەيا خۆفە، لەمە پاشى ب هويرى ل شىۋازى بىناسازيا ۋى دېنپىن، ئەم ھزدەكەين كول دەستپېكىن كەنيشىتە بۇويە و پاشى بۇويە مزگەفت . و ل دويىش ڙىدەرپىن دېرۈكى ل چەرخىن چوارى زايىنى ئەبرىشەيەكە مەسيحى ل بامەرنى ھەبۇو، و مەتران شەملى ب پېشەدبر و ل دويىش چىپۇرەكە زيانا مار زىعايى، ئەم كانىا ئافىن ياب نافى قشىلۇيى ڙ نافى (قەشە ئيليا) هاتىيە و وان (٤) رېبەن ھەبۇون . (برادواستى و...، ٢٠٢١: ٢٨٥ . ٢٨٦) . (بنىپە: شەكلە ئەمارە (١٢) .

مۇزارا دۇويىن / گەنگەشەيىا گەرمانەيىان:

د ۋىن مۇزارىدا دى بىزەن كەين، گەنگەشەيىان وان ھەر پېنچ گەرمانەيىن د پشى كىيىدا هاتىن كەين، داكو بىگەھىنە ئەنjamامەكى، كا ئايا ئەف ناووسكە بۇ ج هاتىنە دروستكىن و بىكارئىنان؟ ئەرى بۇ كىش قۇناغىن قەدگەمپن؟ ئەرى كىش ئايىنى يان مالھتى بىكارئىنائىن؟ ئارمانچ ڙ دروستكىندا قان ناووسكەن ج بۇويە؟

گریمانا (۱) ئ، ڙ بُو فەھمەویان:

ئەگەر نەم ل دویش گریمانا نیکى بیزین (ڙ بُو فەھمەویانى هاتىنە بكارىيان)، پەنگە ل هندەك دەقەران يان قۇناغىن ڙيانى، ل هندەك جەمان ناووسك هاتىنە دروستىرن ڙ بُو جەن فەھمەویانى، لى ئەگەر ئەم ل سەر وان ناووسكان راومىتىن يىن ل كوردىستانى هاتىنە دروستىرن و بیزین، كو بُو فەھمەویانى هاتىنە دروستىرن، هندى ئەو ناووسكىن مە ل جەيىن جودا جودا دىتىن، ل هەر جەن کى يان دەقەرەكى ڙمارا ناووسكان ڙ (۱۵) تەختان دەرياز نابن، باشە وەك پسيار بەرئاقلە ئەو مروڤىن ل وان جەمان دېيان تىنى (۱۵) كەس لى هەبۈونىه ب زىددىيىشە، و پا ئەو دىرىن هند مەزى تىنى بُو وان پېڭا
كىما مروڤان هاتىنە ئافاڪر؟!

گریمانا (۲) ئ، ڙ بُو فەشارتنى مەرييان دناڭدا:

ئەگەر ل سەر دەمىن جودا جودا يان ل هندەك جەمان هاتىنە دروستىرن و كارئيانان ڙ بُو دانان مەرييان د وان جەاندا، هەتا كەلخىن وان پويچ دىن، باشە ما بەرئاقلە هيچ پاشمايىھىكى وان د وان ناووسكاندا نەماين، يان هەتا كو بیزین ڙلايت زانستىشە بەيىن شەرقەبکەين، ئەو جەن كەلەخى مرى لى د حەلىيەت و پويچ دېيت، پاشمايىن دوهن و بەزى وان بُو قۇناغىن گەلەك پشتى هينىگەن ڙى دى مىنيت ب وان كەفەر و جەانقە، لى هيچ پاشمايىھىن ھۆسان مە ب وان جەانقە نەدىتىنە، كو مروڤ ھەست بکەتىن مروڤىن مرى لى هاتىنە دانان هەتا كەلخىن وان پويچ بىن.

گریمانا (۳) يىن، وەك جەن زىرەقانىيىن:

چەند بُوجۇنەك بُو هندى دچن كو جەيىن زىرەقانىيىن و چاقدىيىرىيىن بن، لى دەما كو سەحدىكەينه ئەو جەن ناووسك لى هاتىنە دروستىرن، ڙلاين جۆگرافىيە وانشە هيچ نىشانەك لى خۆيانابىت كو بیزین بُو جەيىن چاقدىيىرىن هاتىنە دروستىرن، ئەۋۇزى ڙ بەر چەند ھۆكارەكان، وەك: ئەو ناووسكىن مە ل دەقەرە دىتىن، پارانىيا وان ل جەيىن كۈير و گەلياندا هاتىنە دروستىرن، ئانكىو جەيىن نەپەنلىق و فەشارتىنە، كو ئەقە نە ل دویش سەخلەتىن جەيىن چاقدىيىرىيە، بەلکو جەيىن چاقدىيىرىن ل جەيىن بلند پىشچاڭ دەھىنە دروستىرن، ھەر وەك وەمى دويىرگەھىن ل دەقەرەن هاتىنە دروستىرن، كو ل جەيىن بلند و بەرامبەر كەلھان هاتىنە دروستىرن، كو گەلەك ڙ دویر بكارن ل دەمىن مەترسى دىكەفيتە سەر، ب رىكَا وان دويىرگەھان دەاتتە ئاكەھداركىن، لى ناووسكان ئەف سەخلەتە تىدا ناھىيە دىتىن، ھەر وەك وان ناووسكان: ناووسكىن گۇندىن (ھەرۋىز)، ئاقارى چەللىكى، ئەدەن، سەردەر، ئەركۈشىكى، مايىن، بىلۈزىانى و بازى) ل دەقەرا بەرۋارى بالا، كو ھەمى ل جەيىن كۈير و گەللى و نەپەنيدا هاتىنە دروستىرن. ھەر وەسان يىين سېنى بەھدىيان وەك يىين گۇندىن: (دېھىن، دېرە سۆرە، ئەرەدنە، ئىنىشىكى، دېھىكىن)، دىسان ل جەيىن كۈير و نەپەنيدا هاتىنە دروستىرن، كو هەتا مروڤ نەچىتە بەر دەرى وان ناھىيە دىتىن، لەوما هيچ سەخلەتەك تىدا ناھىيە دىتىن، كو بیزین بُو جەيىن چاقدىيىرىن و زىرەقانىيىن هاتىنە بكارىيان.

گریمانا (۴) ئ، وەك جەن پەرسىنى:

مە د گریمانا چوارىدا ئاماژە ب هندەك گرۇقەيان كرييە، كو ناووسك وەك جەن پەرسىنى هاتىنە بكارىيان، و بەلکو دېيت هندەك ڙ وان وەك (دوخىمە) ڙ بُو پەرسىنا سەرددەمى

زەردەدەشتىيەتن ۋى ھاتبىنە بىكارئىنان. ڪو ئەقەزى تا راددىيەكى دكارىن بىئىزىن تىشىتكە نۆرمال، چونكە گەلەك ڙ مزگەفتىن دەفەرى يىن كەفن، بەرى بىنە پەستكەها مۇسلمانان (مزگەفت) ھاتبىنە بىكارئىنان، ھەر ھەمان ئافاھى بەرى ھينگى (دىرى) بۈويىنە. لەوما دكارىن بىئىزىن، ئەم ناواوسكىيەن ل دەفرىتىن مە ھاتىنە دروستكەن، ڙ بۇ دوو مەرەمان ھاتىنە بىكارئىنان، ئەۋۇزى:

١٧/ دەقىن و خۆقەشارتن ڙ دۇزمانان، ج ڙ بەر ھەقىركانىن مەسەبى دناف مەسىحىيەتىدا (وەك مە بەرى نەھۆ بەحسى و ئىھەقىكانا مەسەبى كىرى ئەمدا دناف مەسىحىيەتىدا سەرھلادايى)، يان ئەم ھېرىشىن جودا جودا ل سەر دەمپىن ئىسلامىن (نمەخاسىمە ل سەرددەمى بۈوەبىي و ناكوکىيەن ميرگەھ و ئۆسمانىييان) دەمما ب سەر دەفرىتىدا ھاتىن و داگىرگەرىن و پەرسىتگەھىن وان خرابگەرىن، ڪو نەچاربىن ل جەھىن ئاسى پەرسىتنى بىكەن. د قورئانا پېررۇز دا ب ئاشكەرايى ۋىن چەندى دىسەلمىنىت، ڪا چاوان ڙ بۇ خۆ پاراستن و ۋەشارتنى بەرەف شەكەفت و جەھىن نەپەنيقە درەقىن، وەكى تىدا ھاتى: (لوىجدۇن ملجاً أو مغارات أو مدخلات لولوا اليه وهم يجمون) (ئەلتەمۇبە/ ٥٧) ئانكۇ: (ئەگەر وان ئاسىيگەھەك . ڪو تىدا ھاتبىنە پاراستن « يان شەكەفتىك . ڪو تىدا نەھاتبىنە دېتىن .. يان ئىر زەمىنەك . ڪو چۆبانە تىيدا . دېتابىيە، دا ب لەز و بەز بەرى خۆ دەنن . ڙ تەساندا). (سەگىرى، ٢٠٠٢: ١٩٦).

دۇو/ ڙ سەخلىھتىن صۇفياتىيە بۇو، ڪو ئەم ڪەسيت خۆ ب صۇفى دىزانن، ل جەھىن قەددەر و بىتن مان (منعزىل) تاكپەرسىتىن بىكەن، ڪو ئەف چەندىا ھەمەر ل دەستپېكى پەيدابۇوتا نايىتەن پەيدابۇويە، ڪو د شەكەفت و صەممەغاندا بىمېنن و پەرسىتنى بىكەن. ھەر بۇ مېنالا ڪو ئەف (ناواوسك). صەممەعە ڙ بۇ پەرسىتنى ھاتىنە بىكارئىنان، د پەرتووكا (تارىخ یوسف بوسنایا) دا ھاتىيە: (..دەمەن رەبان . مەرمەن پىن پەبان یوسف . ھ زقىرييەف دىرى، ئەم چوو د صەممەعا خۆقە و دەرگەھ ل خۆ گرت و نە بەس وى دەرگەھن دارى گرت، بەلكو وى دەرگەھن دلى خۆزى گرت و ڪۆللىكى وى گەلەكىن بچويك بۇو، ڪو ئەم يىن پېكاكاھاتى بۇو ڙ دوو شەكەفتىن د ڪەقىرى كولايى و دەرگەھكى بچويك تىن ھەبۇو) (بن ڪلدون، ١٩٨٣: ٣٨).

سى/ دىسان پېرانىيە وان جەھىن مە سەرەدانىن مەيدانى بۇ گرىن، و ھەر جەھەكى دويىچچوونى بىكەيى، دى بىنى ل نىزىك ناواوسكان پاشمايىن دىرىھەكى هەنە، ھەر بۇ مېنالا: دىرا ئىنىشىكى ڙ لايىن باكۇرى وېقە ب دويراتىيە (٤٤٠) دوو ناواوسك لىن ھەنە. و دىرىھسۇرۇي ل پۇزىتاقايىن ئىنىشىكى، دىسان لايىن پۇزىھەلاتىن دىرىھسۇرۇي ب دويراتىيە (٣٠٠) دىسان سى ناواوسك لىن ھەنە، و پۇزىھەلاتىن دىرا گۇندى دىرى ب دويراتىيە (٢٠٠) دىسان دوو ناواوسك لىن ھەنە. و ل باكۇرى دىرا ئەرمەندا ب دويراتىيە (٥٠٠) پېنج ناواوسك لىن ھەنە. و ل پۇزىتاقايىن دىرا مېرگەتىۋىن ب دويراتىيە (٥٥٠) دوو ناواوسك لىن ھەنە. و پۇزىتاقايىن دىرا باكۈلىكى ب دويراتىيە (٥٥٠) شەكەفتىك لىن ھەمەيە ڪو چەندىن ناواوسك دنالا شەكەفتىدا ب بەر و ڪىسلا ھاتىنە دروستكەن دىگەل سېرچەكى ئافى. و ل باكۇرى پۇزىھەلاتىن دىرا دىھىن ب دويراتىيە (٥٥٠). و باشۇرى دىرا ئەللىكۈشىكى ب دويراتىيە (٥٥٠) دوو ناواوسك لىن ھەنە، دىسان ل باشۇرى پۇزىتاقايىن ب دويراتىيە (٦٦٠) دىسان ناواوسكەك لىن ھەمەيە. و ل باكۇرى دىرا ئاقارى چەلەكى دوو ناواوسكىي ئېڭ تەختى لىن ھەنە، و پۇزىتاقايىن وېزى بۇ لايىن بىيگۈقا، ڪو دەكەفەنە ھەنداشى خابويرى، دوو ناواوسك لىن ھەنە. و ل باكۇرى پۇزىتاقايىن (مايا نەسارا) ب دويراتىيە (٥٥٠) ڪو

دكەقنه پشت گۆندى (مايا إسلام) نوکە، سى ناوسوڭ لىن ھەنە. (سەرەدانىن مەيدانى، ٢٠١٣/٦/١٧)، (٢٠١٣/١١/٤)، (٢٠١٥/٦/٩)، (٢٠١٣/١١/٣)، (٢٠١٤/٥/٥)، (٢٠١٤/٦/٢)، (٢٠١٥/١/٦)، (٢٠١٣/١/٣٠)).

ئەقە هندەك مىنال بۇون، كو ھەر جەھەكىن ناوسوڭ لىن ھەبن، ھەكەر دويقچوون بۇ ھەبىت، دى خۆيابىت كو پاشمايىن دېرەكىن ل دەوروبەرىن وان ناوسوڭان ھەبۈيە، كو ئەقە باشتىن گۈزۈقەنە كو ناوسوڭ ھاتىنە بكارىئىنان ل سەرەدىن مەسيحىيەتنى ژ بۇ خۆپاراستنى و پەرسىنى، ژ لايىن ناكوكىيىن دنابېھرا مەسىبىيەن مەسيحىيەتنى بخۆقە ژ لايىھەكى، ژ لايىھەكى ژى ژ بەر ھېرىشىن عۆسمانى و مېرىگەھان بخۇ بۇ سەر دەقەرى، نەچارىبۈونىھە، دېرەن ل چەھىن بلند و ئاسى ئاۋاڪەن، و ل دەوروبەران ژى ناوسوڭ ھاتىنە كولان دكەقەرەن ژ بۇ خەلەوتى و پەرسىنى، ھەم ژى خۆ پاراستنى، لىن رېتىرا ھەرە زۆرا ناوسوڭىيەن دەقەرى يېن خەلەوتى و مانا بتىن و پەرسىنى نە.

ئەنجام:

١. ناوسوڭ ھەر ل سەرەدىن فينيقىيَا وەك جەھى قەشارتنا مەريپان ھاتىنە بكارىئىنان، كو گۇرپىن وان دكەقەرى ھاتىنە كولان و دروستكىن وەك تابوبىتان و مەريپىن خۆ تىدا قەشارتىنە.
٢. ل ھندەك جەھان وەك پەرسىتەكە ھاتىنە بكارىئىنان نەخاسىمە ل سەرەدىن زەردەشتى و مەسيحىيەتنى، كو تىدا ڪارى پەرسىنى كرینە.
٣. ھندەك جەھان ژ بۇ جەھى قەھەويانى و خۆ قەشارتنى ژ دۈزمنان ھاتىنە بكارىئىنان، و پەنچىيَا وان ل جەپىن كوير و قەشارتى و نەپەنى ھاتىنە دروستكىن.
٤. پېتىرييَا ئەم ناوسوڭىيەن ل دەقەرى ھاتىنە دىتن، د كەقەندا ھاتىنە كولان، وەك شەكەفت لىن كرینە، و دنافدا ژ چەند تەختان پېتىكىدەيىن.
٥. ل ھندەك جەھان د ناڭ شەكەفتىن خۆرسىتىدا، ب بەر و كىسان ھاتىنە ئاشاكرىن و كرینە ناوسوڭ، كو دىسان ژ بۇ قەھەويانى و پەرسىنى ھاتىنە بكارىئىنان.
٦. ئەم ھەمى ناوسوڭىيەن ل دەقەرى ھاتىنە دىتن، ژ بۇ پەرسىنى و خۆ قەشارتنى ژ دۈزمنان ل سەر دەمىن مەسيحىيەتنى ھاتىنە بكارىئىنان.

(شکلن ژماره (۱)، ئىك تەختى/ فۇتۇ شەكۈلىرى)

(شکلن ژماره (۲)، دوو تەختى/ فۇتۇ شەكۈلىرى)

(شکلن ژماره (۳)، سى تەختى/ فۇتۇ شەكۈلىرى)

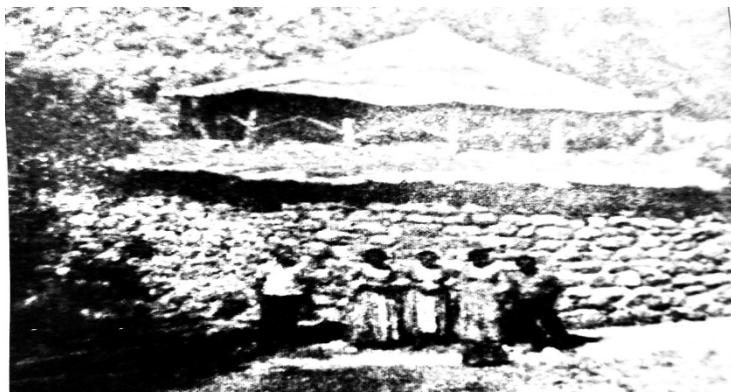
(شکلئ ڙماره (٤)، چوار تھختى / فوٽو ڦهڪوٽمر)

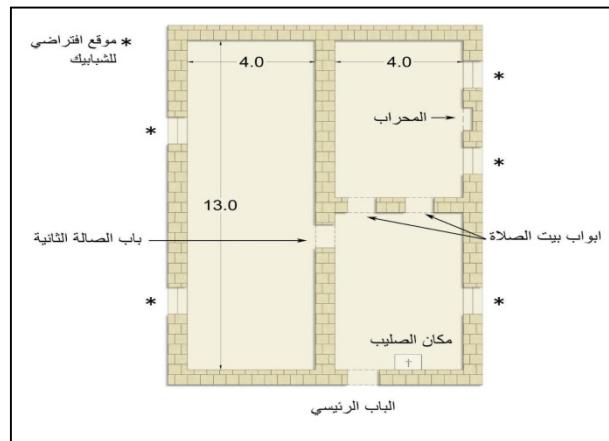
(شکلئ ڙماره (٥)، ناووسڪ دنافا شڪهفتىدا / فوٽو ڦهڪوٽمر)

(شکلئ ڙماره (٦) درگاهي ناووسڪا / فوٽو ڦهڪوٽمر)

شکلن ڦماره (٧)، مهزاری شیخ پیرامویسی یان رهبان مووسایی . گوندی زیوا، ڙ (شهمامی))

شکلن ڦماره (٨)، نهخشن دیرا قمدهش، ڙ (کوفان ٿحسن))

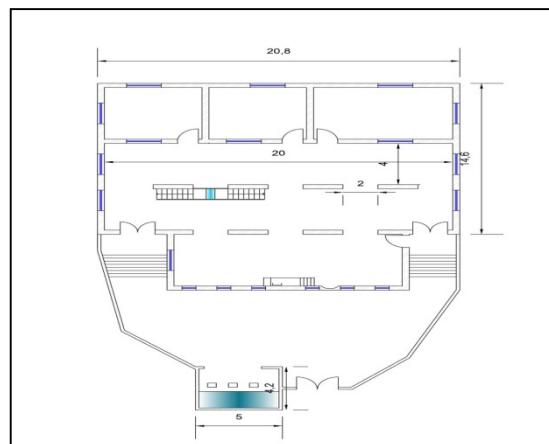
شکلن ڦماره (٩)، خاچا دیرا قمدهش / فوتؤ ڦه ڪولهمر

(شکلئ ڦماره (۱۰)، پاشماین مزگھفتا ئیسفکا/ فوتو فه ڪوٽر)

(شکلئ ڦماره (۱۱)، مهزاری مار زیبایی ل چیاین ڪارہی، ڙ (یاسین و محمد))

(شکلئ ڦماره (۱۲)، مزگھفتا موئمنا، ڙ (کوڦان ئحسنان))

- (١) بىنېرە: جەمیل مەھمەد شىپلارى، ژ شوينەوارىن دەقەرا ئامىيىدىيىن (سەرەدانىن مەيدانى). ۋەكۆلىن)، چاپا ئىيىكىن، (دەرۇك: ٢٠١٧)، ژ وەشانىن زانكۆيا دەرۇك، سەنتەرى بىشكەچى يىن قەكۆلىنىن مرۆقايەتى.
- (٢) بۇ پىتەر زانىيارى بىنېرە پەرتۇووکا مە: ژ شوينەوارىن دەقەرا ئامىيىدىيىن، لەپەرىن (٢٢٠ و ١٦٢ و ١٣٠).
- (٣) بۇ پىتەر زانىيارى ل سەر قىن دېرى بىنېرە: (كوفان ئەحسان ياسىن و نەزىف محمد على، گەرەگۈ..... شىنوار و پىشكە ئىيان، گۇفارا (سېلا夫)، ھەزمارا (٤٦)، شواتا، ٢٠١٠، بىب ١٠). بۇ پىتەر زانىيارى ل سەر دېرە گۇندى دېرىشى بىنېرە: (كوفان ئەحسان ياسىن، دېرە دېرىشى . چەند پەيسىكەك دنابىھەرا مە و دېرۆكەكەكەن، گۇفارا (سېلا夫)، ھەزمارا (٣٤)، شواتا، ٢٠٠٩، بىب ١٤). و دىسان سەرەدانەك مەيدانى بۇ شوينەوارى دېرە دېرىشى، ل رۆزا (شەمبى) پىشكەفتى (٢٠٢٢/٨/٢٠).
- (٤) بۇ پىتەر زانىيارى ل سەر قىن دەقەرا بەرۋارى بالا: (بازى)، ل رۆزا سېشەمبى پىشكەفتى (٢٠١٣/٣/١٢). و (ئەدتى، سەرەرۇ، ماین و ئەلكۈوشىكى)، ل رۆزا سېشەمبى پىشكەفتى (٢٠١٣/٦/١٧). و (بىلەيزانى)، ل رۆزا ئەينى پىشكەفتى (٢٠١٣/١٠/١١). و (درەگەلەك سەيدا)، ل رۆزا ئەينى پىشكەفتى (٢٠١٣/١٠/١٨). و گۇندىن: (كىستە و ھەرۋىرى)، ل رۆزا دووشەمبى پىشكەفتى (٢٠١٣/١١/٤). و (كويىلەك)، ل رۆزا چوارشەمبى پىشكەفتى (٢٠١٥/٦/٣). و سەرەدان شوينەوارىن دەقەرا سېپن بەھەدىنان و گارەبى: (قەدىشىن)، ل رۆزا سېشەمبى پىشكەفتى (٢٠١٣/١/٢٣). و (ئىسەتكە)، ل رۆزا شىيخ (٢٠١٣/١/٣٠). و (گۇندى دېرىنى)، ل رۆزا سېشەمبى پىشكەفتى (٢٠١٣/١١/٣). و (زىوا شىيخ پېرامويسى). ل رۆزا شەمبى پىشكەفتى (٢٠١٤/١/١٨). و (ئەرەدندا ژىرى. نەسارا . و دېرەسۈرئ)، ل رۆزا چوارشەمبى پىشكەفتى (٢٠١٤/٥/٧). و (دېھىكىن و مىرگەتوبىن)، ل رۆزا پىنجاشەمبى پىشكەفتى (٢٠١٤/٦/٥). و (دېھىن)، ل رۆزا سېشەمبى پىشكەفتى (٢٠١٥/١/٦). و (ئىنىشىكىن و شەكتە كانى سېمكىن)، ل رۆزا سېشەمبى پىشكەفتى (٢٠١٥/٦/٩).
- (٥) د پەرتۇووکا (وفيات الأعيان)دا ھۆسان بەحسىن (شىيخ الإسلام) دىكەت: (ئەبو ئەلەحىسىن عەلى كۆپى ئەحمدەدى كۆپى يۈوسلى كۆپى جەعفەرى كۆپى عەرفەين ھەكارى ئەھۋى ئاسىيار ب شىيخ ئەلئىسلام: كەپ بۇونا وي ل سالا ٤٠٩ مشەختىيە و مەننا وي ل ئىيىكى مەھرەما سالا ٤ھەشتىن و شەشىن مشەختى) (أىن خلکان، ١٩٧٨: ٣٤٥).

(٧) دىرىشىن: گۆندەكىنى نىزىيىكى گۆندە (زىتو شىخا) يە، دىكەفيتە باشۇرى رۆزھەلاتىن ئامىدىيىن بۇ لايىن باكۇرى سارادىيى. (العباسى، ١٩٦٩: ١٣٦).

(٨) ئەف زانىارىيە دىكەمەل نەخشىن وئى ڙ لايىن (كوقان ئىحسان بامەرنى) قە، ل پىتكەفتى (٢٠١٣/٦/١) گەھەشتىمە مە ب سۆپاسىقە.

ئىلىدەر:

١. پەرتقۇوك:

ا. ب زمانى عەرەبى:

ا. القرآن الکريم.

٢. ابن الخلکان، أبي العباس شمس الدين أحمد بن محمد بن أبي بكر (٥٦٨١ هـ / ١٣٩٨ م)، وفيات الأعيان وابباء أبناء الزمان، تحقيق/ الدكتور إحسان عباس، الطبعة (دون)، المجلد الثالث، بيروت، دار صادر.

٣. الأسود، حكمت بشير (٢٠١٢)، حضارة بلاد الرافدين . الأسس الدينية والإجتماعية، الطبعة الأولى، دهوك، دار المشرق الثقافية . دهوك.

٤. البوطي، د. محمد سعيد رمضان (١٩٩٠)، فقه السيرة، الطبعة السابعة، بغداد، مكتبة الشرق الجديد.

٥. بن ڪلدون، يوحنا (١٩٨٣)، تاريخ يوسف بوسنايا، ترجمة: يوحنا جولاغ، الطبعة الأولى، بغداد.

٦. بنگلى، سپیان حسن على (٢٠٠٥)، حصن ڪيفا (دراسة في تاريخها السياسي والحضاري (١٢٠٠ - ١٣٠٠))، الطبعة الأولى، أربيل، مؤسسة سپیریز للطباعة والنشر . دهوك.

٧. الدمشقى، عماد الدين أبي الفداء إسماعيل ابن كثیر (د س)، مختصر تفسير ابن كثیر، تحقيق: محمد علي الصابوني، الطبعة الأولى، بيروت . لبنان، دار إحياء التراث العربي للطباعة والنشر والتوزيع.

٨. روؤف، دعماد عبدالسلام (٢٠١١)، المعجم التاريخي لإماراة بهدينان، الطبعة الأولى، أربيل، من مطبوعات الأكاديمية الكوردية.

٩. العباسى، محفوظ محمد عمر (١٣٨٨ هـ / ١٩٦٩ م)، إمارة بهدينان العباسية، الطبعة الأولى، موصل.

١٠. حداد، بنيامين (٢٠١٥)، موسوعة الديارات، الأجزاء (١ و ٢ و ٤ و ٧ و ٨)، الطبعة الأولى، دهوك، اللجنة الأدبية لكنيسة المشرق الأشورية.

١١. خنسى، دببور (د س)، أبرز المواقع الأثرية في محافظة دهوك، دهوك.

١٢. دون أسم (٢٠٠٥)، الدليل السياحي، الطبعة الأولى، المؤسسة العامة للسياحة / كورستان العراق . أربيل.
١٣. ريحانا، العميد الرحمن سامي (٢٠٠٤)، موسوعة التراث القروي، الطبعة الأولى، الجزء الأول، بيروت . لبنان، دار النشر والتوزيع (NOBLIS).
١٤. شمامي، الأب جبرائيل (٢٠٠٧)، تنا قريتي الحبيبة، عروس وادي صبنا، الطبعة الأولى، دهوك.
١٥. المايي، أنور (١٩٩٩)، الأكراد في بهدينان، الطبعة الثانية، دهوك.
١٦. المباركفورى، صفي الدين الرحمن (د س)، الرحيم المختوم، الطبعة (دون)، الرياض، دار السلام للنشر والتوزيع.
١٧. المرج، توما أسفاف (١٩٦٦)، كتاب الرؤساء، تعریف: الأب البير أبوتنا، الطبعة الأولى، الموصل.
١٨. مجموعة من كبار الباحثين (٢٠٠٨)، موسوعة عالم الأديان، بأشراف: أبو طلال ب. مفرج، طبعة ثلاثة معدلة، الأجزاء (الأول والثامن)، بيروت . لبنان، دار النشر والتوزيع (NOBLIS).
١٩. الندوى، أبو الحسن علي الحسني (١٩٨٩)، السيرة النبوية، الطبعة الثامنة، جدة . سعودية، دار الشروق للنشر والتوزيع والطباعة.
٢٠. نخبة من الأساتذة (د س)، قاموس الكتاب المقدس، هيئة التحرير: الدكتور بطرس عبد الملك، الدكتور جون ألكسندر طمسن والأستاذ إبراهيم مطر، (دون مكان).

ب . ب زمانی کوردى:

٢١. ئنجيلا پیرۆز، مزگینیا عیسایی مهسیح، ب زمانی کوردى . بههینی، چاپا ئیکى، (لبنان: ٢٠١٩).
٢٢. أسماعيل سگىرى (٢٠٠٢)، تهفسيرا ژيان، چاپا ئیکى، قم . تهران.
٢٣. زىيارى و مایى؛ د.محمد سالح و م. رېبهر مایى (٢٠١٢)، مىزۇويا کورستانى ياكەن، چاپا ئیکى، دهۆك، پىچەبىريا چاب و بەلاقىرنى دهۆك.
٢٤. شىلارزى، جەمیل محمد (٢٠١٧)، ژ شوينهوارىن دەقەر ئامىدىيىن، چاپا ئیکى، دهۆك، ژ وەشانىن زانكۆيا دهۆك . سەنتەرى بېشكىچى بۇ قەكۈلىنىن مرۆفايتى.
٢٥. هروري، دەدرويش يوسف حەسەن (٢٠١٠)، و: موسەددق تۆقى، چاپا ئیکى، دهۆك.

٢. گۈشار:

٢٦. برادۆستى و ياسىن و محمد طاهر؛ دزىدان رشید خان اودل، ڪوڤان احسان، دىيادگار محمد سليم (٢٠٢١)، المبانى الدينية بين الديانة المسيحية والإسلامية في منطقة (أميدي)، گۈشارى ئەكاديمىيەي کوردى، هەزما (٤٩)، سالا ٢٠١٢، پشقا عەربى، ھەولىر، ئەكاديمىيەي کوردى، بې . (٣٠٤ . ٢٧٣)

- .٢٧. دۆسکى، تەحسىن ئىبراھىم (٢٠١٣)، شىخ ئىسلامنى ھەكارى (٤٠٩ . ٤٨٦)، مىشىختى ١٠١٨ .
٢٨. زايدىنى، وەصفى حەسەن (٢٠١٥)، كتاب الرؤساء پەرتوووكا سرىيانى يە هندەك ژ دىرۆك كا دەقەرە بەھەدىنان تاكوس (٨٤)، توماركىرىيە، گۈقاوا (نيزمن)، ھېزمارا (٥)، زەستانا ٢٠١٥ ئى، بپ (١٠).
٢٩. شىلازى، جەمەيل مەممەد (٢٠١٨)، ۋەكۆلىنەك لىسر دېردا باصىيارى و مەزارى شىخ پېراموبىسى، گۈقاوا (دىرۆك وار)، ھېزمارا (١٩)، ھافىنا ٢٠١٨، دەۋوك، بپ (٩٥ . ٥٠).
٣٠. ياسىن، كوقان ئحسان (٢٠١٠)، گۇندى ئىسەتكە... وارگەھ، جوگرافيا، شىنوار و ئەفسانە، گۈقاوا (سيلاف)، ھېزمارا (٥٢)، تەباخا ٢٠١٠، دەۋوك، بپ (١٨ . ١٦).
٣١. ياسىن، كوقان ئحسان (٢٠٠٩)، دېردا دىرەشى . چەند پەيىشكە دنابىھەرە مە و دىرۆكەكە كەفن، گۈقاوا (سيلاف)، ھېزمارا (٣٤)، شواتا ٢٠٠٩، بپ (١٤ . ١٥).
٣٢. ياسىن و على؛ كوقان ئحسان و نەزىف محمد (٢٠١٠)، گەرەگۇ.... شىنوار و پىكىتە ڦيان، گۈقاوا (سيلاف)، ھېزمارا (٤٦)، شواتا ٢٠١٠، بپ (١٠ . ١٢).

الملخص:

هذا البحث بحث ميداني وتحليلي، في البداية معرفة كافية و لم اذا استخدم الإنسان الكهوف الطبيعية، والتي كانت تستخدم خلال عصور مختلفة كماموى (العيش والاختباء والعزلة والعبادة)، ثم التفكير في صنع كهوف يدوية. (محضور) خاصة في المناطق التي تكون فيها الكهوف الطبيعية قليلة أو غير موجودة، والقاء الضوء على العلاقة بين (الناؤسک) والكنائس والغرض من وراء استخدامها.

يتكون البحث من جزأين، في الجزء الأول/ المحور الأول الكهوف، الناؤسک، الكنائس والراهبات تعاريف ومصطلحات، وملخص عن تاريخ (الناؤسک) في عصور مختلفة وخاصة مراحل المسيحية وما حدث لها.

و في المحور الثاني، يتم التركيز على العديد من النظريات حول متى والغرض من إنشاء الناؤسک و الصوامع.

في القسم الثاني/ المحور الأول، تمت مناقشة أنواع النواصك، وكيف يتم تأسيسها هندسياً، وفي أي أشكال تم إنشاؤها؟ حيث ذكرنا مجموعة من كل نوع من أنواع النواصك المنتشرة في منطقة العمادية، مع القاء الضوء على بعض الديارات في منطقة العمادية، والتي تحولت إلى المساجد، في زمن البوهيين وهجماتهم على المنطقة، وكيف هدموا مئات الديارات في المنطقة، وأيضاً فترة احتلال المنطقة من قبل الإمبراطورية العثمانية، وأحتلال المنطقة من قبل مير محمد الرواندي. و في المحور الثاني تمت مناقشة النظريات المذكورة في القسم الأول، وما هي النظرية الأكثر صحة بالنسبة للنواصك التي تم إنشاؤها وحفرها في الصخور في منطقة العمادية حسب موقعها الجغرافي؟ ولأسباب عديدة، أن النواصك في منطقة العمادية لديها علاقة قوية بالكنائس وقد تم استخدامهم للاختباء من الأعداء وكذلك لغرض الخلوة والعبادة.

الكلمات الرئيسية الكهف ، ناووسك ، صومعة ، الكنيسة ، الراهبات ، منطقة العمادية ، المعبد والعبادة

Abstract:

Our research is a field and analytical research. At the beginning we tried to find out about how and for what the natural caves were used by human being, which are used during different eras as a (shelter, and for living, hiding, solitude and worshipping), then thinking about making hand making caves (engraved) especially In areas where natural caves are few or do not exist, We shed light on what is the relationship between nawaosk and churches and the purposes behind of their using.

The research consists of two parts, in the first part/ topic 1, caves, nawaosk, churches and nuns as definitions and terms, an abstract about the history of Nawaosks in different eras specially the stages of the Christianity and what happened for it.

In the second section, the focus is on many theories about when and the purpose of establishing the Nawaosks/silos .

In the second section/ part one, the types of Nawaosks are discussed, how are they established geometrically, and in what forms were they constructed? in which we mentioned a group of each of its types widespread nawaosks in Amadiya area.

in the second part, the mentioned theories in the section one are discussed, which theory is truer for the nawaosks established and digged in rocks in Amadiya area according to its geography location? For many reasons we figured that the nawaosks in Amadiya area have a strong relation with churches and they were used for hididing from enemies as well as for worshipping purpose.

The main words: Cave, nawaosk/silo, church, nuns, Amadiya area, temple and worship